

Żaby

ARYSTOFANES

Żaby

TŁUM. EDMUND CIĘGLEWICZ

[WSTĘP TŁUMACZA]

W styczniu r. 405 przed Chr. wystawiono podczas uroczystości Lenajskich po raz pierwszy *Żaby* Arystofanesa.

Zachwył po tym przedstawieniu był powszechny i tak niezwykły w Atenach, że publiczność domagała się powtórnej wystawy sztuki, którą odegrano prawdopodobnie już w marcu podczas wielkich świąt Dionizosa w tymże samym 405 r.; a był to wielu względów rok dla Ateńczyków pamiętny, coś jakby ostatni błysk zachodzącego słońca ich wielkości duchowej i politycznej.

Wojna peloponeska srożyła się nad Helladą już blisko 30 lat; Ateny wiodły ją wśród ostatecznych wysiłków z rozmaitym szczęściem: moralne i materialne zasoby państwa wyczerpane, czuć początek końca...

Wojnę zaczęło pokolenie junaków wyrosłe w czasach Peryklesa¹, Fidiasza² i Ajschylosa³: dzuma i krwawe na morzach i lądach pobojowiska wyłuszczyły już i starły hufce dawnych chrobrych⁴ wojów i zawodników.

Chłop attycki, ten mężny hoplita z krwi i kości — jak powiada Droysen — wybitny prawie do szczytu; niedobitki stłoczone wśród murów Aten, bo hardy Lakon⁵ zajął właśnie Dekeleję⁶ i rozpuścił zagony po żyznej równinie.

Młode pokolenie — pod wpływem wszechmożnej ochlokracji⁷ i ustawicznej wojny — zdziczałe; rośnie rozpusta, hazard, obojętność na zysk lub stratę, cyniczna pogarda śmierci i zużycie przedwczesne.

W sofistyce wstają kierunki niezdrowe i podejrzani mistrze, niemający nic wspólnego z Sokratesem, którego Arystofanes niesłusznie szarpie⁸, policzywszy go między żywioły rozkładowe. Hasłem nauki jest materializm płytki i niewiara. Młodzież zaniedbuje zapamiętanie; kult gimnastyki, śpiewu, muzyki i poezji zaczyna upadać wobec niepewnego jutra oraz rozluźnienia zasad etyczno-estetycznych.

Po zwycięstwach Peryklesa i Kleona⁹ zawarto wprawdzie chlubny pokój, ale trwał niedługo, gdyż żywiołowa siła Ateńczyków pragnęła upokorzyć i zgnieść Spartę. Na czele

¹Perykles (ok. 495–429 p.n.e.) — polityk i mówca ateński. [przypis edytorski]

²Fidiasz (ok. 490–ok. 430 p.n.e.) — najwybitniejszy rzeźbiarz grecki okresu klasycznego; autor m.in. posągów Ateny Promachos i Ateny Partenos na ateńskim Akropolu oraz posągu Zeusa w Olimpii, zaliczanego do siedmiu cudów świata staroż. [przypis edytorski]

³Ajschylos (525–456 p.n.e.) — dramaturg grecki, uważany za twórcę tragedii jako gatunku literackiego. [przypis edytorski]

⁴chrobry (daw.) — dzielny, odważny. [przypis edytorski]

⁵Lakon — Spartanin; Lakonia, kraina w pld.-wsch. części Płw. Peloponeskiego, stanowiła gł. część państwa spartańskiego, ze stolicą w Sparcie. [przypis edytorski]

⁶Dekeleja — staroż. wioska w pobliżu Aten; w 413 p.n.e., podczas wojny peloponeskiej, zajęta i ufortyfikowana przez Spartan, którzy pozostali tam na stałe, ciąglymi wypadami zagrażając okolicom, podczas gdy wcześniej na zimę powracali do domu. [przypis edytorski]

⁷ochlokracja (z gr.) — rządy tłumu; wynaturzona forma demokracji bezpośredniej, w której nie obowiązują zasady prawne ani nie występują struktury organizacyjne, zaś władzę sprawuje kierujący się zmiennymi emocjami tłum, ustawicznie ulegający wpływowi demagogów. [przypis edytorski]

⁸z Sokratesem, którego Arystofanes niesłusznie szarpie — w komedii *Chmury*. [przypis edytorski]

⁹Kleon (zm. 422 p.n.e.) — ateński wódz i polityk, demagog, przeciwnik Peryklesa; w 425 p.n.e. wspólnie z Demostenesem pokonał i wziął do niewoli garnizon spartański na wyspie Sfakteria. [przypis edytorski]

wyprawy na Sycylię stanął Alkibiades¹⁰, wiodąc potężną flotę. Wtem wytaczają mu oligarchowie proces o zdradę tajemnic misterii eleuzyjskich i uzyskują nań wyrok banicji. Następuje klęska po klęsce, wojsko i wodzowie dostają się do niewoli. Marnieją tysiące dzielnych obywateli, między nimi mężny Lamachos, nieustraszony Demostenes i sędziwy lew, Nikias¹¹. Z trudem powstrzymują Ateńczycy odwet Spartan, którzy wkroczyli już do Attyki; sprzymierzeńcy odpadają jak liście od zamierającego pnia. Wygnany Alkibiades wraca, usuwa oligarchów, odnosi zwycięstwa i korzyści, aliści nikczemna zazdrość i zawiść gotują mu powtórny upadek w chwili, gdy on jeden mógł ojczyznę uratować.

Lud wybiera w miejsce jego dziesięciu wodzów, ludzi po większej części niewątpliwie dzielnych i zacnych; zapał patriotyczny dosięga szczytu. Wytężono wszystkie siły, zbudowano 140 okrętów, uzbrojono nawet niewolników i z tą nową eskadrą wyprawiono wodzów pod Arginuzy, gdzie stare bojowce ateńskie blokowały flotę spartańską. Bitwę uwieńczyło świetne zwycięstwo Ateńczyków (406 przed Chr.).

Ale burza morska nie dozwoliła wyłowić z rozbitych naw¹² rannych i trupów; o to zaniedbanie obowiązków religijnych i humanitarnych oskarżono wodzów, a ci, którzy mieli odwagę powrócić, popadli w ręce kata.

Ludek ateński żałuje już na drugi dzień szalonego postępkę, ale żal umarłych nie wskrzesza. Oligarchom, którzy wszczęli ten nikczemny proces, uchodzi sztuczka bezkarnie, uchodzi przede wszystkim Teramenesowi, głównemu wichrzycielowi, który w rok potem zgubi ostatecznie Ateny, gdyż to on i Adejmantos, nowy dowódca floty ateńskiej, wypoczywającej po zwycięstwie arginuskim w Hellesponcie, popełniają haniebną zdradę: ostatnia armada ateńska rozbita, 3.000 jeńców wymordowano, w ślad za tym otoczono Ateny od morza i lądu, Teramenes podejmuje się rokowań pokojowych, które rozmyślnie, w obozie Spartan gościnnie podejmowane, miesiącami przewleka tak długo, aż głód, choroby i ostateczna nędza zmuszają Ateńczyków do zdania się na łaskę i niełaskę wroga.

Przy dźwięku fletów spartańskich i świście ich batogów, własnymi rękami krusząc Ateńczycy mury Pireja i Munichii¹³, mury ukochanego *ἄστρι*¹⁴, które tak niedawno a tak gonno¹⁵ wypiętrzyli za radą Peryklesa. Sparta zaprowadza rządy „trzydziestki”. Między „tyranami” jest oczywiście zdrajca Teramenes.

Żaby wystawiono w cztery miesiące po zwycięstwie arginuskim.

Już padły głowy nieszczęsnych wodzów, już Adejmantos objął dowództwo nad flotą, którą zdradzi za kilka miesięcy; w Atenach gazduje¹⁶ Teramenes, typ zaprzedańca-dyplomaty: układny, elegancki, modny — szykowiec¹⁷, ludowiec i oligarcha, jak tego wymaga potrzeba; w tej chwili tajny zwolennik Targowicy, zezującej ku Sparcie.

Przeciw takiemu dyplomacie staje tromtradrata¹⁸ Kleofant, trybun ludu, z bielmem odwetu na obu oczach, który odrzuca wszystkie, nawet znośne, warunki pokoju, kilkakrotnie ofiarowanego przez Spartan.

Lud zrazu potajemnie i trwożliwie, potem szczerze ogląda się za Alkibiadesem, widząc w nim ostatnią deskę ratunku, ale wyciągnięta do zgody ręka spotyka się z niedowierzaniem...

Alkibiades uchodzi powtórnie i... na zawsze.

Zdaje się, że bogowie sami odwrócili się od Aten.

---

¹⁰Alkibiades a. Alcibiades (450–404 p.n.e.) — wódz i polityk ateński, w młodości uczeń Sokratesa, jako strateg odegrał dużą rolę w ostatnich 15 latach wojny peloponeskiej. [przypis edytorski]

¹¹Lamachos, Demostenes, Nikias — wodzowie ateńscy podczas wyprawy na Sycylię; Lamachos zginął w bitwie, Demostenes i Nikias trafili do niewoli spartańskiej i zostali straceni. [przypis edytorski]

¹²nawa (daw.) — statek, okręt. [przypis edytorski]

¹³mury Pireja i Munichii — w Pireusie znajdowały się główne porty Aten, m.in. jeden z dwu portów wojennych, którego broniła twierdza na pobliskim wzgórzu Munichia. Silnie ufortyfikowany Pireus połączono z Atenami Długimi Murami, zapewniającymi bezpieczne połączenie pomiędzy oboma miastami, odległymi o ok. 6 km. [przypis edytorski]

¹⁴ἄστρι (gr.) — miasto; w Attyce: Ateny, centralna część miasta-państwa (polis) w przeciwieństwie do okolicznych wiosek, portów i innych terenów. [przypis edytorski]

¹⁵gonno (daw.) — strzeliście; por. *gonny*: śmigły, wybujaly, wysoki i prosty. [przypis edytorski]

¹⁶gazdować (reg.) — być gazdą (właścicielem gospodarstwa), gospodarzyć. [przypis edytorski]

¹⁷szykowiec (daw.) — człowiek szykowny, elegant. [przypis edytorski]

¹⁸tromtradrata — człowiek, który krzykliwie, efekciarsko głosi jakieś poglądy lub górnolotne hasła pozabawione treści. [przypis edytorski]

Nie ma wodzów.

Zginęli w boju, poszli pod topór katowski lub na wygnanie.

Nie ma myślicieli-statystów.

Diagoras, Protagoras, Gorgias na obczyźnie.

Nie ma poetów...

Ajschylos, Sofokles¹⁹, Eurypides²⁰ nie żyją; młodziutki a genialny Eupolis²¹ zginął gdzieś w utarczce.

Lud, płacząc po nim, wydać miał uchwałę, aby odtąd żaden poeta nie szedł na wojnę.

Oto nastrój i tło ówczesnych Aten; pomimo wszystko, życie tam kipi i domaga się swych praw. Ateńczyk kochał teatr, kochał sztukę. Nadchodziły świętki Lenajskie, czas wystawienia sztuk nowych. I nieraz zabrzmiało pytanie, czy to na Pnyksie²², czy na agorze²³, czy w gimnazjum²⁴, czy też na Akropolu²⁵, pytanie ust wielu, pytanie wiszące w powietrzu:

„I któż nam teraz napisze dramat, kto nam da nową tragedię?” — „Tak, to prawda. Ach! gdybyż ci nasi mistrze, gdybyż który z nich wstał z mogiły!”

I tu występuje Arystofanes ze swoją komedią *Żab*, której treść taka:

„Bóg Dionizos — który, jak słusznie zauważa Droysen, jest rzeczywiście bogiem, tj. Świętą Publicznością — otóż ten Bóg-publiczność wędruje do podziemia, aby stamtąd wydostać mędrca Eurypidesa. Zastaje tam spór osobliwy, gdyż Eurypides pokusił się być o tron tragiczny, który dotychczas dzierżył Ajschylos; następują artystyczne zapasy między oboma zawodnikami. Zwycięzcę na turnieju poetycznym, Ajschylosa, zabiera na świat Dionizos”.

Krytyka artystyczna rozwinięta przez obu poetów jest na wskroś oryginalna i tak dowcipna, że śmiało można twierdzić, iż równego komizmu krytycznego nie ma w literaturze świata; czy jest słuszną, sąd o tym niech sobie wyrobi czytelnik.

Arystofanes przedstawia Eurypidesa jako ateistę, który usuwa wszelki pierwiastek bóstwa, podstawiając natomiast mechaniczne siły przyrody oraz kult Rozumu. (Wielka Rewolucja Francuska buduje ołtarze dla kultu Rozumu: *la Raison*).

Eurypides w tym przedstawieniu to szczwany sofista, który uwielbia Swadę-Pejtho, lekkomyślną boginkę wymowy, gotów wszelkich zasad kolejno to bronić, to je potępiać. Rozpowszechnia i udostępnia te poglądy, rzucając je wprost z desek teatralnych pomiędzy rzesze ludu, jeśli nie ciemne, to umyślowo niedojrzałe, rozpuszcza i rozpieszcza młodzież, nieopatrznie rozszerza i rozluźnia więzy obyczajności i moralności, przedstawiając zabawkę trójkąta małżeńskiego jako rzecz niewinną, a nawet prawem serca usprawiedliwioną; działalność poezji wychowawczo etyczną i estetyczną zastępuje nastrojami, grą na nerwach i algebrą nadrozumu.

Tak samo w teorii poezji, aby zyskać tanie poklaski przeróżnych mydlarzy ateńskich, wprowadza jednostajność prologów, puste, płaskie, szablonowe plany, pstrokaczną osób i figur, sztuczną mechanikę sceny, marne tematy i marnych bohaterów, język obfitujący w zwroty gładkie, salonowe, lub niedbałe, uliczne, nawet kostium ordynarny. Forma wiersza zaniedbana, rytmika koszlawa²⁶, muzyka wypaczona.

¹⁹Sofokles (496–406 p.n.e.) — jeden z trzech największych tragiczków greckich. [przypis edytorski]

²⁰Eurypides (ok. 480–406 p.n.e.) — dramaturg grecki, autor tragedii, uznawany za reformatora gatunku. [przypis edytorski]

²¹Eupolis (ok. 445–ok. 410 p.n.e.) — komediopisarz ateński; jego dzieła zachowały się tylko we fragmentach; istnieje kilka tradycji staroż. co do jego śmierci. [przypis edytorski]

²²Pnyks — wzgórze ateńskie w pobliżu Akropolu, miejsce zgromadzeń ludowych w staroż. Atenach. [przypis edytorski]

²³agora — rynek; centralny plac w miastach greckich, na którym koncentrowało się życie polityczne (dysputy, obchody świąt) oraz handel. [przypis edytorski]

²⁴gimnazjum (łac. *gymnasium*, z gr. *gymnasion*: miejsce ćwiczeń) — w staroż. miastach greckich ośrodek ćwiczeń fizycznych i treningu sportowego (por. gimnastyka), złożony z otwartego placu z bieżnią i boiskiem oraz półkrytych i krytych budynków. Gimnazjony, jako popularne miejsca spotkań, stały się również miejscami wykładów, dysput i nauczania. [przypis edytorski]

²⁵Akropola — dziś popr. w r.m.: Akropol. [przypis edytorski]

²⁶koszlawy — dziś: koślawy; krzywy, niezgrabny. [przypis edytorski]

Więc stał się bożyszczem popolitości, więc go mob²⁷ Hadesu pragnie osadzić na stolcu²⁸ tragicznym, „gdzie Ajschylos siadywał”.

Czy można wymyśleć silniejszy kontrast?

Ajschylos dąb, który „huczy, kiedy płonie”, starych bogów czciciel i obrzędów, majestatyczny, potężny, straszny tą swoją nieubłaganą „Ananke”²⁹. Za dumny, aby uznać kogo sędzią swej sztuki, ale nie za dumny na to, aby kochać Sofoklesa i tronu mu dobrowolnie ustąpić. W sztuce prosty, jednolity, wzniosły, straszny: tworzący bohaterów-tytanów, których serca wobec śmierci — zimne i obojętne jak pierś kamiennych bogów, wobec nieszczęścia — dźwięczą głębią uczucia jak wawelskie dzwony!

Mimo woli nasuwa się pytanie, dlaczego w tym turnieju Sofokles pominięty, pomimo wszelkich a tak stanowczych pochwał poety. Otóż w tym rysie błyska geniusz Arystofanesa: chodzi mu przecież o przeciwwagę do Eurypidesa, którego „uświadamiające” poglądy wryły się szeroko i głęboko w lud ateński. Sofokles, ideał równowagi artystycznego piękna, nie może tu przeciwdziałać, po prostu nie wystarczy; bo tu trzeba silnej przeciwwagi, trzeba wyraźnie odwrotnego kierunku, aby sprowadzić uleczenie, tj. równowagę zdrowia etycznego i estetycznego.

Chór w tej komedii jest niesłychanie zgrabnie przyczepiony, raczej tak spojony z całością, że wydaje się czymś zupełnie organicznym. Pomijamy naturalnie chór żab: jakkolwiek piękny i oryginalny, ma znaczenie przejściowe, dekoracyjno-epizodyczne — działa najprawdopodobniej za sceną i tylko śpiew i głos jego daje się słyszeć. Ale właściwy chór stanowi orszak mystów, Wtajemniczonych w święte bractwo misterii eleuzyjskich, którego uczestnicy doznawali czci niesłuchanej w całej Helladzie; wszak oni jedni byli „wtajemniczeni” w życie pozagrobowe, oni tylko oglądali twarzą w twarz Bóstwo, oni jedynie mieli przywilej niejako zupełnego „odpustu” (bez obowiązków pokuty i poprawy). Jakżeż się potęguje przez to wrażenie widzów, słuchających hierofanta mystów, z ust którego wychodzą bądź wzniosłe rady, bądź też szydercze pociski przeciw wicherzycielom!

Podczas gdy w innych komediach chór wchodzi na scenę — jako chór, często nawet wprost zapowiadany przez aktora — w *Żabach* zjawia się w podziemiu niemal równocześnie z Dionizosem, wkracza obiema, na cześć Jakcha (Dionizosa) śpiewanymi strofami na scenę, łamie się na dwa półchóry, płaszące lub stojące po obu stronach *thymeli* (oltarza) i działa aż do końca jako doskonały i jednolity zespół artystyczny.

Słynna parabaza *Żab* zawiera owe dwie przemowy (epirrhema i antepirrhema), wypowiedziane kolejno przez przodowników (koryfajosów) obu półchórów, za które, jak powiada legenda (*Ἀεισποφάνους βίος* Bergk. *Proleg.* ust. XII, p. 8), lud ateński, porwany pięknem formy i treści, ofiarował poecie wieniec oliwny.

Lud ateński nie mylił się co do wartości tej sztuki. Od chwili gdy po raz pierwszy zagrzmiały oklaski u stóp Akropolis ateńskiej w wielkim, podniebnym teatrze Dionizosa, minęło z górą dwadzieścia trzy wieki.

Dwa tysiące trzysta jedenaście lat przewaliło się nad ludzkością. Stara Hellada padła w gruzy, Rzym Brutusów i Rzym Cezarów zapadł się w podziemia, z gruzów wstały nowe Ateny i dźwignął się nowy Rzym, a czar, zaklęty w ten kryształ dowcipu i piękna Muzy Arystofanesowej, trwał i trwa niezmiennie — i tak samo jak ongi, przed lat dwoma tysiącami, niby czarodziejski kwiat, niewiędnący nigdy, śle nam woń klasycznego storczyka ostrą... lecz woń miłą, oszołomną³⁰.

I nam rwą się ręce do oklasków.

Dlaczego? — Odpowiedź prosta.

Geniusz poety porusza w niej kwestie zawsze żywotne, kwestie ostatecznych celów sztuki i poezji, kwestię piękna w literaturze, kwestie ideału w sztuce oraz ideału w życiu i polityce.

Spór między Ajschylosem a Eurypidesem nieskończony nigdy, objawia się z całą siłą w literaturach narodów i czasów.

I u nas po Kochanowskich i Mickiewiczach, po Słowackich i Krasińskich, przyszli Przybyszewscy, dekadenci i symboliści, oraz ich marni naśladowcy.

²⁷ *mob* (z ang.) — motłoch, tłuszcza, halastra. [przypis edytorski]

²⁸ *stolec* (daw.) — krzesło, tron; por.: stolica. [przypis edytorski]

²⁹ *Ananke* (mit. gr.) — bogini konieczności, nieuchronności. [przypis edytorski]

³⁰ *oszołomny* (rzad.) — wprawiający w oszołomienie, oszalamiający. [przypis edytorski]

W dziejach ducha ludzkiego, wypisującego się na wstędze sztuki i polityki, powtarza się co pewien czas nie tylko tło, ale cała girlanda wypadków, stosunków i faktów.

Stąd geniusz, który widzi wszystko jasno, choćby pisał przed lat tysiącami, tworzy nie tylko dla współczesnych, ale i dla potomnych, a prawdy, które odkrył, nie starzeją i nie zmieniają się nigdy.

Tłumaczenia dokonałem z greckiego oryginału wydania Teodora Kocka. W niektórych miejscach poszedłem za tekstem I. van Leeuwena, jak również w podziale na sceny trzymałem się jego cennej książki (*Aristophanis „Ranae”* I. van Leeuwen. Lugduni Bataavorum, 1896, Lyon).

OSOBY:

DIONIZOS

KSANTIAS, czyli RUDAS, niewolnik DIONIZOSA

HERAKLES

CHARON

AJAKOS, odźwierny pałacu Plutona³¹

PANNA DWORSKA z fraucymeru³² Persefony³³

KARCZMARKA PIERWSZA

KARCZMARKA PLATANA

EURYPIDES

AJSCHYLOS

PLUTON

UMRZYK

CHÓRY:

CHÓR ŻAB niewidzialny

CHÓR MYSTÓW, czyli bractwa Wtajemniczonych, złożony z 24 choreutów, czyli śpiewaków-tancerzy

OSOBY NIEME:

POGRZEBNICY, niosący umrzyka

ORSZAK KOBIET w procesji Dionizowej, chórowi towarzyszący

PAROBCY AJAKOSA: PLUCHACZ, GARBUS, PUKAŁA i inni

Role: aktor pierwszy, protagonistes, grał Ksantiasa i Ajschylosa. Aktor drugi, deuteragonistes, Heraklesa, Charona, Ajakosa, Pannę dworską, Szynekarkę pierwszą i Eurypidesa. Aktor trzeci, tritagonistes, Dionizosa. Aktor czwarty, Umrzyka, Platanę i Plutona.

Komedia zaczyna przed domem Heraklesa na tym świecie, kończy na tamtym świecie w Hadesie.

---

³¹Pluton (gr. Πλούτων; mit. gr.) — określenie boga świata umarłych, Hadesa, pochodzące od wyrazu πλοῦτος: bogactwo. [przypis edytorski]

³²fraucymer (z niem. *Frauenzimmer*: komnata kobiet, pokój dla dam) — damy dworu, stałe towarzystwo królowej lub księżnej. [przypis edytorski]

³³Persefona (mit. gr.) — bogini podziemnej krainy zmarłych, córka Zeusa i Demeter, małżonka Hadesa. [przypis edytorski]

PROLOG

(1-352)

Przy gościńcu stoi dom Heraklesa, po prawej stronie widać puste brzegi, jakby jeziora lub rzeki. DIONIZOS, tłucioszek o cerze i miękkich, pulchnych kształtach kobiecych, na koturnach purpurowych, w sukni szafranowej³⁴; przez ramię niedbale przewieszona skóra lwa, w ręku tęga maczuga³⁵. KSANTIAS, jadąc na osiołku, trzyma nosidła na karku, a do nich przyczepiona para juk³⁶ z bagażem pana.

SCENA I

KSANTIAS, DIONIZOS.

KSANTIAS

Wasza Miłość pozwoli coś z tych modnych żartów,
Z których zawsze pękamy od śmiechu w teatrze?

DIONIZOS

Mów acan³⁷, coć się widzi, lecz przebogi, wara
Z tym: „brzuch boli” wyjeżdżać; to mi żółć porusza!

KSANTIAS

Ani z innym dowcipem?

DIONIZOS

Z każdym, byle nie z tym,
Że popuścisz na scenie, jeśli juk nie puścisz...

KSANTIAS

Cóż to znowu? Rzecz powiem śmieszna do rozpuku...

DIONIZOS

Mówże śmiało rzecz śmieszna, tylko tego nie mów...

KSANTIAS

przerywając
Czegóż to?

DIONIZOS

Puszczę juki, bo mi się chce bardzo.

KSANTIAS

Czyż i tego nie mogę rzec, że toból taki
Dźwigając, zahurkotam, gdy mi go nie zdejmą?

DIONIZOS

Nie bratku, chyba na to, żebym zwymiotował.

³⁴*szafranowy* — intensywnie żółty; barwiony żółtym barwnikiem uzyskiwanym z krokusów. [przypis edytorski]

³⁵*przez ramię (...) przewieszona skóra lwa, w ręku tęga maczuga* — atrybuty Heraklesa, herosa znanego z ogromnej siły, który gołymi rękami udusił lwa z Nemei, a jego skórę nosił później jako pancerz. [przypis edytorski]

³⁶*juki* — para połączonych ze sobą skórzanych worków służących do przewożenia bagażu na grzbiecie zwierzęcia. [przypis edytorski]

³⁷*acan* (daw.) — pot. skrót. od: waszmość pan. [przypis edytorski]

KSANTIAS

zuchwale

I po cóż tedy noszę cały ten tu bagaż,
Gdy nie mogę nic zrobić takiego, co Frynich
Lub Likis i Ameipsjas³⁸ zwykli zawsze czynić,
Gdy w komediach swych dają pachola z jukami?

DIONIZOS

Nie czyni tego, bo zawsze, ilekroć w teatrze
Patrzę na ich pomysły, powracam do domu
Jak gdybym się postarzał o cały rok z nudów!

KSANTIAS

z dqsami

O trzykroć nieszczęśliwy, o mój biedny grzbiecie!
I gniesz się pod jukami, i stęknąć nie możesz!

DIONIZOS

Acan jesteś bezczelny, acan mi tu bryka:
Gdy ja, bóg Dionizos, syn dzbana, sam pieszo
Maszeruję z mozołem, trutnia tego szczędząc,
Aby się nie oberwał, ten gałgan kaprysi!

KSANTIAS

Więc ja niby nie dźwigam?

DIONIZOS

Co?? Ty dźwigasz, jadąc?

KSANTIAS

Jadę, lecz dźwigam.

DIONIZOS

Jakże??

KSANTIAS

Z ogromnym wysiłkiem.

DIONIZOS

Czy tych sakw, które trzymasz, twój osioł nie dźwiga?

KSANTIAS

Nie, broń Boże; co niosę, tego on nie dźwiga.

DIONIZOS

Jakże ty dźwigać możesz, gdyś sam jest dźwigany?

KSANTIAS

Nie wiem tego, lecz wiedzą o tym moje bary.

---

³⁸Frynich, Likis i Ameipsjas — współcześni komediopisarze. [przypis tłumacza]

DIONIZOS

żartem

Kiedy twierdzisz, że osioł tobie nie pomaga,
Na odwrót chwytaj osła i dźwigaj go teraz!

KSANTIAS

do siebie

Biada mi, nieszczęsnemu! Czemużem nie walczył
W bitwie morskiej!³⁹ Zaiste miałbyś ty się z pyszna!

DIONIZOS

Złaż, obwiesiu! — Więc wreszcie jestem już na miejscu,
Przy podwojach, do których tak wytrwałem dążył.

KSANTIAS schodzi z osła, którego potem odprowadza niewolnik Heraklesa. DIONIZOS bije w drzwi kolatką bardzo gwałtownie.
Hej chłopie, słyszysz, puszczaj!

Wychodzi HERAKLES, sługa Heraklesa zabiera po chwili osła.

SCENA II

CIŻ SAMI, HERAKLES.

HERAKLES

ostro

Kto tam we drzwi tak wali, co za hajdamaka⁴⁰?

zobaczywszy i poznawszy DIONIZOSA, nieco się cofa i ze zdumieniem patrzy na niezwykle strój jego
Gadajże do stu katów, co się to ma znaczyć?

DIONIZOS

przestraszony, stłumionym głosem do swego niewolnika

Hej, chłopcze!

KSANTIAS

Cóż takiego?

DIONIZOS

po cichu

Jak to, ślepyś?

KSANTIAS

Cóż więc??

DIONIZOS

półgłosem

Ale to się mnie przeląkł!

KSANTIAS

Boi się... wariatów!

³⁹Czemużem nie walczył / W bitwie morskiej — mowa o bitwie pod Arginuzami 406 r., stoczonej przed kilku miesiącami; Ateńczycy, wycieńczeni już blisko 30-letnią walką, uzbroili niewolników, nadając im wolność. [przypis tłumacza]

⁴⁰hajdamaka (daw., z tur.) — hultaj, zbój, rabuś. [przypis edytorski]

HERAKLES

wybuchając śmiechem

Nie, na Demetrę⁴¹! Dłużej śmiechu nie powstrzymam:
Chociaż wargi przygryzam, jednak śmiać się muszę.

DIONIZOS

do HERAKLESA

Mój drogi, przystąp bliżej; mam się o coś spytać.

HERAKLES

wśród śmiechu

Nie mogę, pęknię, skonam od śmiechu na widok
Twej lwiej skóry, wiszącej na szafranej⁴² kiecce.
Cóż za pomysł?! Co znaczy ta maczuga kuta
Przy koturnowych ciżmach? Skądże wiedzie droga?

DIONIZOS

Służyłem na okręcie w majtkach Klejstenesa⁴³...

HERAKLES

Walczyłeś mężnie w majtkach?

DIONIZOS

Tak, robiłem dziury,
Tuzin okrętów wroga w mig zatopiliśmy.

HERAKLES

Obaj?

DIONIZOS

Tak, na Apolla⁴⁴!

KSANTIAS

do siebie

Śniło nam się wszystko.

DIONIZOS

A kiedyś na pokładzie ze skupieniem czytał
*Andromedę*⁴⁵ — tęsknota znienacka mnie naszła...

HERAKLES

Co? Tęsknota cię naszła? Za czym i jak wielka?

DIONIZOS

O tak! Wulkan tęsknoty.

---

⁴¹*Demeter* (mit. gr.) — bogini zbóż, pól uprawnych i rolnictwa, matka Persefony, żony Hadesa. [przypis edytorski]

⁴²*szafranny* (daw.) — szafranowy. [przypis edytorski]

⁴³*Klejstenes* — bogaty Ateńczyk, znany z rozpusty i hulaszczego życia, zwłaszcza z homoseksualnych skłonności. Własnym kosztem zbudował tryerę i brał udział w bitwie zwycięskiej pod Arginuzami. [przypis tłumacza]

⁴⁴*Apollo* (mit. gr.) — bóg słońca, sztuki, wróżbiarstwa i gwałtownej śmierci, przewodnik dziewięciu muz. [przypis edytorski]

⁴⁵*Andromeda* — tu: dramat Eurypidesa. [przypis tłumacza]

HERAKLES

Za panną?

DIONIZOS

Nie, gdzież tam!

HERAKLES

Za chłopcem?

DIONIZOS

Nie.

HERAKLES

Mężczyzną?

DIONIZOS

żłośnie

Tak właśnie, niestety!

HERAKLES

złośliwie

Cóż, może się tak wtedy zżyłeś z Klejstenesem?

DIONIZOS

O nie szydź, bracie, ze mnie, bo zaiste cierpię!
Tak mnie tęsknota moja zawzięcie katuje.

HERAKLES

Ale powiedz no, za kim, mój drogi braciszku?

DIONIZOS

Trudno się wyjęzyczyć, lecz jakoś to zrobię
Z pomocą porównania lub jakiej przerośni...

myśli

Czyś tak kiedy nie tęsknił za świeżą prażuchą?⁴⁶⁴⁷

HERAKLES

Prażuchą?

robi gesty żółdkowe, mlaska

Mnia, mnia, mnia... tysiąc razy w życiu!

DIONIZOS

„Czym ci jasno przedstawił, czy mam rzec inaczej?”⁴⁸

HERAKLES

Nie. — Tak jest bardzo jasno: prażucha

⁴⁶*prażucha* (gw.) — potrawa z prażonej mąki, zwykle z dodatkiem słoniny. [przypis edytorski]

⁴⁷*Czyś tak kiedy nie tęsknił za świeżą prażuchą?* — Heraklesa przedstawiają komicy jako nieskromnego żarłoka. [przypis tłumacza]

⁴⁸*Czym ci jasno przedstawił, czy mam rzec inaczej?* — cytat z Eurypidesa *Hipsipili*. [przypis tłumacza]

mlaska i oblizuje się
rozumiem.

DIONIZOS

Taka to, w tym rodzaju, szarpie mną tęsknica
Za wieszczem Eurypidem.⁴⁹

HERAKLES

Jak to? Wždy⁵⁰ on umarł!

DIONIZOS

Lecz żadna siła w świecie odwieść mnie nie zdoła,
Bym do niego nie poszedł.

HERAKLES

Ty chcesz iść w głąb Hadu?

DIONIZOS

Tak, na Zeusa, a nawet głębiej niż w głąb Hadu.

HERAKLES

I w jakimże to celu?

DIONIZOS

Chcę wieszca nad wieszce,
„Dobrzy bowiem pomarli, żywi nic nie warci”⁵¹.

HERAKLES

Czy Ijofon⁵² nie żyje?

DIONIZOS

A zachowaj Boże,
Toć jedyny on dobry, jeśli iście⁵³ dobry:
Nie wiem bowiem na pewno, jak tam ma się sprawa...

HERAKLES

Czy Sofokles nie lepszy jest niż Eurypides,
Jeśli chcesz już koniecznie wieszca stamtąd dostać?

DIONIZOS

Nie. Trzeba się przekonać, co zdziałać potrafi
Ijofon tu na ziemi, sam, bez Sofoklesa.
Eurypides atoli⁵⁴ — to przebiegła sztuka —

---

⁴⁹*szarpie mną tęsknica za wieszczem Eurypidem* — Eurypides zmarł rok przed zaprezentowaniem *Żab*. W Atenach sztuki teatralne wystawiano w ramach świąt religijnych ku czci Dionizosa, dlatego właśnie Dionizos, skądinąd bóg płodności i wina, szczególnie interesuje się sztuką dramatyczną i jej twórcami. [przypis edytorski]

⁵⁰*wždy* (daw.) — przecież, jednak. [przypis edytorski]

⁵¹*Dobrzy bowiem pomarli, żywi nic nie warci* — cytat z Eurypidesa *Oineus*. [przypis tłumacza]

⁵²*Ijofon* — syn Sofoklesa, tegi poeta, ale posądzano go, że mu ojciec pomaga lub że korzysta z ojca pism. [przypis tłumacza]

⁵³*iście* (daw.) — rzeczywiście, naprawdę. [przypis edytorski]

⁵⁴*atoli* (daw.) — jednak, ale; spójnik wyrażający przeciwstawienie, kontrast. [przypis edytorski]

Może łatwo spróbować umknąć razem ze mną...
A Sofokles, ten zawsze i z wszystkimi w zgodzie.

HERAKLES
Ale gdzież jest Agaton⁵⁵?

DIONIZOS
Gdzie jest? Już nas rzucił
Ten szlachetny poeta, druhom ukochany!

HERAKLES
I gdzież bawi nieszczęsny?

DIONIZOS
W szczęśliwych przybytku.

HERAKLES
Boleję. A Ksenokles⁵⁶?

DIONIZOS
Niech go licho porwie!

HERAKLES
Lecz gdzie jest Pytangelos?

DIONIZOS *robi wzgardliwy gest ręką.*

KSANTIAS
do widzów
O mnie ani wzmianki,
A te juki mi skórę żrą już do żywego...

HERAKLES
Wszak są inni panicze, którzy mogą tworzyć
Krocie tragedii dla was, a są wymowniejsi
O całe niebo nawet od Eurypidesa!

DIONIZOS
Ach, toż to same śmieci! Świągotliwa rzesza
Jaskółek ćwierkających i oprawców sztuki,
Co toną w niepamięci, gdy jeden chór skleca
I gdy raz nad tragedią każdy się posika.
Natchnionego poety nie szukaj, bo nigdzie
W Atenach nie znajdziesz talentu twórczego!

HERAKLES
Jak? Talentu twórczego?

---

⁵⁵Agaton — jeden z lepszych współczesnych tragiczków. Nie umarł, lecz wyjechał do Macedonii. [przypis tłumacza]

⁵⁶Ksenokles, Pytangelos — obaj nietędzy tragicy współcześni. [przypis edytorski]

DIONIZOS

Tak właśnie, który by
Coś tak śmiałego wyrzekł, jak te oto słowa:
„Eterze, Zeusa gmachu”⁵⁷ lub „O Stopo Czasu”⁵⁸.

z patosem

„Serce dało przysięgę najświętszą wbrew woli,
Język krzywo przysięgał, serce jest niewinne!”⁵⁹

HERAKLES

I to ci się podoba?

DIONIZOS

Tak, że mnie szal bierze!

HERAKLES

oburzony

Przebóg, ależ to głupstwo, jak sam przecie widzisz!

DIONIZOS

Pozwól mi też mieć zdanie, swego pilnuj nosa!

HERAKLES

z powagą

A jednak to błazeństwo i szelmowskie zdanie!

DIONIZOS

Lepiej znasz się na kuchni!

KSANTIAS

do widzów

O mnie ani wzmianki.

DIONIZOS

Lecz słuchaj, po com ja tu zjawił się w tym stroju,
Udając się za ciebie⁶⁰: proszę, wskaż mi swoich
Wszystkich znajomych z piekieł... na wszelki wypadek,
Których poznałeś, gdyś tam szedł po Kerberosa⁶¹.
Tych mi wylicz i wskaż mi: przystanie, stragany,
Zamtuzy⁶² i schroniska, rozdroża i źródła,
Drogi, miasta, noclegi, karczmy, gdzie jest najmniej
Pluskiew...

KSANTIAS

do widzów

...Lecz dotąd o mnie nie ma ani wzmianki.

⁵⁷*Eterze, Zeusa gmachu* — z Eurypidesa *Melanippe*. [przypis tłumacza]

⁵⁸*O Stopo Czasu* — z Eurypidesa *Aleksandros*. [przypis tłumacza]

⁵⁹*Serce dało przysięgę najświętszą wbrew woli...* — z Eurypidesa *Hippolytos*. [przypis tłumacza]

⁶⁰*Udając się za ciebie* — dziś popr.: będąc przebranym za ciebie, udając ciebie. [przypis edytorski]

⁶¹*Kerberos* a. *Cerber* (mit. gr.) — wielogłowy pies strzegący bram Hadesu, królestwa zmarłych. Ostatnim z dwunastu zadań wykonanych przez Heraklesa było pojmanie Kerberosa i dostarczenie na ziemię. [przypis edytorski]

⁶²*zamtuz* (daw.) — dom publiczny. [przypis edytorski]

HERAKLES
Szaleńcze! Masz odwagę puszczać się w te strony?

DIONIZOS
Ech! Nie ruszaj odwagi, ale wskaż mi drogę,
Którędy jak najprędzej w głąb Hada zalecę;
Lecz niech skwarną nie będzie ani nazbyt mroźną.

samobójstwo

HERAKLES
Zgoda, wskażę ci z tychże pierwszą lepszą... mam już.
Jedna wiedzie przez powróż i stołka oparcie
Tego, który się wiesza.

DIONIZOS
Przestań! Droga ciasna.

HERAKLES
No, tedy jest gościniec walcowany, tarty,
Przez mózdzierz...

trucizna

DIONIZOS
Wąłkiem utłuc szaleju⁶³ w mózdzierzu?

HERAKLES
Zgadłeś bratku!

DIONIZOS
Brrrr! Mroźny, trzęsący gościniec.
Natychmiast wszystkie gnaty lodem ci otęgną⁶⁴.

HERAKLES
Jeśli chcesz, wskażę drogę krótką, z pieca na łeb?

DIONIZOS
Wybornie! Już to piechur ze mnie nieszczególny.

HERAKLES
Powlecz się na Keramik⁶⁵!

DIONIZOS
I cóż dalej, bratku?

HERAKLES
Wstąp na wysoką wieżę...

DIONIZOS
Dobrze, ale potem?

---

⁶³szalej, szalej jadowity — silnie trująca roślina, z której wytwarzano cykutę. [przypis edytorski]

⁶⁴otęgnąć (gw.) — otężyć (daw.), zeszywnieć, stać się nieruchomym. [przypis edytorski]

⁶⁵Keramik — Keramejkos, dzielnica staroż. Aten zamieszkiwana przez garncarzy. [przypis edytorski]

HERAKLES

Patrz, jak będą zaczynać gonitwy z pochodnią⁶⁶,
A gdy tłum „puszczaj” krzyknie, i ty się puść naprzód.

DIONIZOS

Dokąd?

HERAKLES

Na dół.

DIONIZOS

Mózgowe oba knedle rozbić?
Nie, tą drogą nie pójdę.

HERAKLES

zniecierpliwiony

Więc jaką, do kata?!

DIONIZOS

Tą, którą ty już szedłeś.

HERAKLES

O! To długa podróż.
Albowiem naprzód przyjdiesz nad sine jezioro⁶⁷,
Olbrzymie, niezgłębione.

zaświaty

DIONIZOS

Lecz jak się przepawić?

HERAKLES

W tycusiem czółeneczku wioślarz cię zgrzybiały⁶⁸
Przewiezie, gdy zapłacisz dwa obole myta⁶⁹.

DIONIZOS

Ho, ho! Patrz, ile znaczą wszędzie dwa obole.
Skąd one się tam wzięły?

⁶⁶*gonitwy z pochodnią* — podczas świąt Hefajstosa, Prometeusa, Panaterńskich i w święto Pana biegali pieszo lub konno efebowie z pochodnią do mety. Wścigi zaczynały się w gaju Akademos: przez Keramską bramę do miasta. Zwycięzca, który przybył z pochodnią płonąca do celu, dostawał wieniec. [przypis tłumacza]

⁶⁷*sine jezioro* — wg źródeł greckich kraina zmarłych znajdowała się na drugim brzegu Acheronu, płynącej przez Podziemia rzeki; niekiedy mowa o przepawie przez jezioro lub moczary (*λίμνη*) Acheronkie (Eurypides, *Alceſtis*, w. 439). [przypis edytorski]

⁶⁸*wioślarz (...) zgrzybiały* — tj. Charon, przewożący dusze zmarłych na drugą stronę wód oddzielających świat żywych od krainy zmarłych. [przypis edytorski]

⁶⁹*Przewiezie, gdy zapłacisz dwa obole myta* — zapłatą dla Charona była pojedyncza moneta, zwyczajowo w źródłach gr. nazywana obolem (faktycznie jako opłatę dla przewoźnika wkładano w usta zmarłego jakąś miejscową monetę o drobnej wartości). Dwa obole stanowią aluzję do sytuacji widzów: wystawiane widowiska, początkowo bezpłatne jako część obrzędów kultowych, stały się tak popularne, że w czasach Arystofanesa władze miasta pobierały opłatę za wstęp w wysokości dwóch oboli. Najbiedniejsi obywatele mogli otrzymać zasiłek teatralny na pokrycie kosztów biletów. [przypis edytorski]

HERAKLES

Tezeusz⁷⁰ je wprowadził.
Potem zobaczysz gadów i poczwar miriady⁷¹.

DIONIZOS

Tylko mnie nie strasz darmo, ani nie odrażaj⁷²,
Bo i tak nic nie wskórasz.

HERAKLES

Wnet ujrzysz kałużę
I przedwieczną gnojówkę: tam się wiją wszyscy,
Którzy kiedy skrzywdzili w sposób niecny gościa,
Którzy chłopca zażywszy, zapłaty nie dali,
Którzy matkę młócili lub ojca w łeb bili
I ci, co się parali fałszywą przysięgą...

DIONIZOS

do widzów

Przebóg! Wszak tam powinien być ten między nimi,
Kogo tanecznej pieśni Kinesjas⁷³ nauczył,
Kto sobie wiersz przywłaszczył albo zwrot z Morsyma⁷⁴.

HERAKLES

Wnet cię potem zaleci miły podmuch fletów,
Zobaczysz jasne światła, jakbyś był na ziemi —
I mirtowe gaiki, i święte orszaki
Tańczących mężów, kobiet; śpiew, klaskanie w dłonie...

DIONIZOS

Ale cóż to za jedni?

HERAKLES

To Wtajemniczeni.

KSANTIAS

do siebie

A zatem ja gram osła, co służy w misteriach?
Miła zabawa, tylko — dość tego dźwigania.

Zrzuca toboły z pasją.

HERAKLES

Oni ci wskażą wszystko, o co tylko spytasz,
Oni bowiem najlepiej owe drogi znają⁷⁵,

⁷⁰Tezeusz (mit. gr.) — heros ateński, zabójca Minotaura. Tezeusz i jego przyjaciel Pejritoos przysięgli, że zdobędą córki Zeusa za żony. Tezeusz towarzyszył Pejritoosowi w drodze przez Podziemia, by pomóc mu uprowadzić Persefonę, córkę Zeusa i żonę Hadesa. Kiedy zmęczeni wędrówką po krainie zmarłych usiedli na głazach, nie mogli powstać ani się ruszyć. Tezeusz został po dłuższym czasie uwolniony przez Heraklesa, kiedy ten przybył, by porwać psa Cerbera. Próba uwolnienia Pejritoosa się nie udała. [przypis edytorski]

⁷¹miriada (z gr. *myrias*) — grecki liczebnik oznaczający dziesięć tysięcy, używany zwykle w liczbie mnogiej na określenie ogromnej, trudnej do policzenia liczby czegoś. [przypis edytorski]

⁷²odrażać (daw.) — zrażać, zniechęcać. [przypis edytorski]

⁷³Kinesjas — poeta nowomodny, twórca dytyrambów, wyśmiany przez Arystofanesa w *Ptakach*. Syn tego Meletosa, który oskarżał Sokratesa, niesłuchanie długiego i wątku był przedmiotem drwin i szyderstw ze strony licznych poetów. [przypis tłumacza]

⁷⁴Morsym — syn Filoklesa, powinowaty Ajschylosa, sam marny poeta. [przypis tłumacza]

⁷⁵Oni ci wskażą wszystko, o co tylko spytasz (...) najlepiej owe drogi znają — aluzja do tajemnic eleuzyjskich. Hierofant, jak wiadomo, pouczał mystów o życiu przyszłym. [przypis tłumacza]

Które wiodą w podwoje pałacu Plutona.
Teraz bywaj zdrów, bracie!

DIONIZOS
Żegnaj mi, na Zeusa!

HERAKLES *wchodzi do domu.*

SCENA III

KSANTIAS, DIONIZOS i UMRZYK.

DIONIZOS
Bierz manatki, a żywo!

KSANTIAS
Jeszcze ich nie puścił!
Gdzie, dokąd, po co, na co?

DIONIZOS
Na tamten świat, żwawo!

KSANTIAS
ze strachem
Daj mi pokój, zmiłuj się, najmij nieboszczyków,
Co ich do grobu niosą, może się kto trafi!

DIONIZOS
Jak się nie trafi — pójdziesz?

KSANTIAS
Pójdę!

DIONIZOS
Śmiała sztuka!
Lecz oto właśnie niosą jakiegoś umrzyka.

*Służba pogrzebowa wnosi z prawej strony na marach⁷⁶ UMRZYKA.
Zwrócony do UMRZYKA*
Hej, słyszysz ty, truposzu, hej, do ciebie mówię!

UMRZYK *podnosi głowę, potem siada na marach, karawaniarze stają*
Nie chciałbyś mi nieść, człeku, mej sakwy w podziemie?

UMRZYK
Gdzież te sakwy? A ciężkie?

DIONIZOS *pokazuje toboły*
Zapłacisz dwie drachmy⁷⁷.

DIONIZOS
targuje
Dwie! Za co?

⁷⁶*mary* — nosze do przenoszenia zmarłego. [przypis edytorski]

⁷⁷*drachma* — staroż. moneta grecka o wartości sześciu oboli. [przypis edytorski]

UMRZYK

Nie dasz tyle? Nieście mnie do grobu!

DIONIZOS

Stójże, stój już wariacie, może się zgodzimy.

UMRZYK

Dajesz, nie dajesz? Dwie drachmy. Nie ma co i mówić.

DIONIZOS

Daję dziewięć obolów.

UMRZYK

pogardliwie

Wolę raczej ożyć!⁷⁸

Służba pogrzebowa wynosi go na lewo.

KSANTIAS

To święty potępieniec! Nie głupi ci stękać!
A więc idę.

DIONIZOS

Szlachetnyś, jak widzę, i słowny.

Puszczają się w drogę. Scena się zmienia: widać brzegi jeziora, ukazują się CHARON zgrzybiały na czółnie.

Teraz szukajmy czółna.

CHARON

za sceną

Hola! hop! Przybijaj!

SCENA IV

KSANTIAS, DIONIZOS, CHARON.

DIONIZOS

w strachu

Cóż tam znowu?

KSANTIAS

Jezioro.

DIONIZOS

Na Zeusa! To samo,
O którym Herakl mówił: widzę czółno nawet.

KSANTIAS

Na Posejdona! Wszakże tam sam Charon siedzi?

DIONIZOS

coraz głośniej

---

⁷⁸Wolę raczej ożyć! — wszystko na odwrót, tam na świecie mówi się: „Wolałbym umrzeć!”. [przypis tłumacza]

Charonie witaj, witaj, Charonie, Charonie!

CHARON

posępna twarz

Któż tam idzie ze świata na wieczny spoczynek,
Z padolu łez i cierpień? Czy na błonie Lety⁷⁹?
Na ogrojec Oknusa⁸⁰, do szczeniąt Kerbera,
Czy do biesów stolicy? Czy do skał Tartaru⁸¹?
Kto tam?

DIONIZOS

Ja.

CHARON

Siadaj na czóln⁸²!

DIONIZOS

Dokąd mnie powiesziesz?
Czy w istocie do biesów?

CHARON

A ty, gdzieżeś myślał?
Siadaj zaraz!

DIONIZOS

zbliżając się do czólna, woła na KSANTIASA

Hej pachol! I ty siadaj tutaj!

CHARON

odpędza go wiosłem

Niewolnika nie wiozę, chyba że się w bitwie,
Tej na morzu, jak lew bił.

KSANTIAS

Nie mogłem, na Zeusa,
Bo mnie oko bolało!

CHARON

do KSANTIASA

Dyrdaj wkoło młaki⁸³!

KSANTIAS

Ale gdzież się spotkamy?

CHARON

Na skałce Suchciela,
Bo właśnie tam jest przystań.

⁷⁹*Lete* (mit. gr.) — jedna z rzek podziemnej krainy zmarłych. [przypis edytorski]

⁸⁰*Oknos* a. *Oknos* (mit. gr.) — uosobienie powolności, wahania i zwlekania, po śmierci skazany na bezsen-
sowną pracę: wieczne splatanie słomianego sznura, którego koniec zjada osioł. [przypis edytorski]

⁸¹*Tartar* (mit. gr.) — przepaść w podziemnej krainie zmarłych, miejsce pobytu dusz skazanych na wieczne
cierpienie. [przypis edytorski]

⁸²*czóln* (daw.) — czólno. [przypis edytorski]

⁸³*młaka* — teren podmokły, zabagniony, moczary. [przypis edytorski]

DIONIZOS
drwiąco

Rozumiesz?

KSANTIAS
ironicznie

Wybornie!

Biada! Ki kaduk drogę dzisiaj mi przebieżał?

KSANTIAS znika. DIONIZOS sadowi się wygodnie w łodzi.

SCENA V

DIONIZOS i CHARON.

CHARON
Siadaj do wiosła! Spieszcie, kto tam siadać pragnie!
Co ty robisz?!

DIONIZOS
Co robię? A cóż bym miał robić?
Siedzę sobie przy wiosle, jak sam przykazałeś.

CHARON
Co?! Nie siędziesz⁸⁴ do wiosła, ty beko brzuchata!

DIONIZOS siada przy drugim wiosle.

DIONIZOS
Już siedzę.

CHARON
No dalejże! Rękami się dzierzaj⁸⁵!

DIONIZOS
kładzie rękę na wiosło
Już dzierzę.

CHARON
groźnie
Głupstw nie robić, lecz zaprzeć się dobrze
I wiosłować co siły!

DIONIZOS
Jakże mam wiosłować
Nieuczony, niemorski, ja — nie z Salaminy⁸⁶,
Jakżeż ci to potrafię?

CHARON
Bardzo łatwo, wierzaj!
Usłyszysz takt najmilszych pieśni — uderz tylko!

---

⁸⁴sięść (daw.) — siąść. [przypis edytorski]

⁸⁵dzierząć (daw.) — dzierzyc, trzymać. [przypis edytorski]

⁸⁶nie z Salaminy — mieszkańców wyspy Salaminy uważano za świetnych wiosłarzy. [przypis edytorski]

DIONIZOS
A kto śpiewa?

CHARON
Śpiewają żaby, jak łabędzie;
Cudownie, melodyjnie!

DIONIZOS
chwytą za wiosło, wznosi je w poziom
A więc komenderuj!

CHARON
Hopa-hop! Hopa-hop!

Wiosłują DIONIZOS i CHARON; czółno sunie wolno. W tej chwili daje się słyszeć śpiew ŻAB, w sitowiu i trzcinnie ukrytych.

SCENA VI

DIONIZOS, CHARON, ŻABY (*niewidzialne*).

śpiew (209–267)

ŻABY
Brékeke kēks, koāks, koāks,
Brékeke kēks, koāks, koāks.

O źródle plemię, bagien dzieci!
Przy fletni dźwięku pieśń niech leci,
Pieśń słodkohuczna, nasza pieśń!

Koāks, koāks!

Bakchosie, Nyzy⁸⁷ gospodynie!
Tobie pieśń hymnem niechaj płynie
Kędy bagniska stara pleśń!

Koāks, koāks!

Gdzie rzesza, wina szalem zdjęta,
Obchodząc Dziadów⁸⁸ roczne święta,
Faluje mimo⁸⁹ naszych pól!

Brékeke kēks, koāks, koāks!

Wiosłują do taktu w przyspieszonym tempie.

DIONIZOS
Mnie tylek boleć już zaczyna;
„Koaks”, „koaks”, w tym wasza wina,
Lecz nie obchodzi was mój ból!

⁸⁷Nyssa (gr. Νύσα) (mit. gr.) — góra, na której nimfy deszczu wychowywały młodego Dionizosa. [przypis edytorski]

⁸⁸Dziadów... święta — trzeci dzień Anthesteriów, poświęcony Hermesowi, w którym garnki napełnione potrawami ofiarowano duszom zmarłym; a zatem to, co nasze Dziady (Zaduszki), obchodzone jednak bardzo wesoło, płasami i sobótką. [przypis tłumacza]

⁸⁹mimo (daw.) — obok. [przypis edytorski]

ŻABY

Brékeke kēks, koāks, koāks,
Brékeke kēks, koāks, koāks!

DIONIZOS

Niech piorun trzaśnie wasze *koāks*,
Gdzie się obróćę, wszędzie *koāks*!

ŻABY

Tak być powinno, ty — wiercipięta!
Mnie Muz lirniczek broni moc święta
I Pan⁹⁰ nasz, kozłonózka, dujący w piszczalki.

Lutnista Apoll rado⁹¹ nas chroni;
My jemu trzcinę w podwodnej toni
Pod lutnię hodujemy na gędziebne⁹² wałki!

Brékeke kēks, koāks, koāks!

DIONIZOS

Ja bąble mam na obu rękach,
Pośladek już się poci w mękach,
A niech się schylę, wypali znów!

ŻABY

żywo
Brékeke kēks, koāks, koāks.

DIONIZOS

Ach, śpiewny rodzie żab, o nieba,
Zamilknij!

ŻABY

wpadają w nutę

Głośniej śpiewać trzeba,

Jeśliśmy kiedy w dniach pogody
Skakały z wonnych ziół do wody,
Wdychając ostre zapachy traw,
Nogami fale tratując wplaw;

Albo się bojąc Zeusa ulewy,
W otchłani wodnej taneczne śpiewy
W takt zawodziły z pękaniem baniek.

Brékeke kēks, koāks, koāks.

DIONIZOS

uderza w złości wiośłem w wodę

Brékeke kēks, koāks, koāks
Za wami drę się, wtóruję wam!

⁹⁰*Pan* (mit. gr.) — bóg pasterzy, przedstawiany z kozłimi nogami i rogami; jego rzymski odpowiednik to Faun. [przypis edytorski]

⁹¹*rado* (daw.) — chętnie, z zadowoleniem, ochoczo. [przypis edytorski]

⁹²*gędziebny* (daw.) — muzyczny (od „gędzba”, muzyka). [przypis edytorski]

ŻABY

ironicznie

Niebezpieczeństwo zagraża nam?

DIONIZOS

wali wiosłem

Mnie gorsze, bo już pęknąć muszę
I wiosłem więcej nie poruszę.

ŻABY

z werwą

Brékeke kēks, koāks, koāks.

DIONIZOS

w złości

Kumkajcie! Nie dbam o to zgoła!

ŻABY

Tak, będziem kumkać bez wytchnienia;

Ile wytrzymać gardło zdoła,

Przez cały dzień rechotać pienia!

Brékeke kēks, koāks, koāks!

DIONIZOS

w pasji wali wiosłem

Brékeke kēks, koāks, koāks!

Nie przebreszycie⁹³ wy mnie wcale!

ŻABY

Tym mniej nas zmogą twoje żale!

DIONIZOS

Będziemy widzieć! Całymi dniami

Potrafię wrzeszczeć pospołu⁹⁴ z wami,

Aż was przekraczę tym *koaksem!*

na nic nie zważa, tylko wrzeszczy jakiś czas sam

Brékeke kēks, koāks, koāks

Brékeke kēks

Brékeke!

Brékeke!

*spostrzega się, że ŻABY umilkły
z tryumfem*

A więc wreszcie zmusiłem do milczenia *koaks!*

Przybywają do drugiego brzegu.

CHARON

Przestań! Dostyc, przybijaj wiosłkiem do lądu,

Ruszaj, zapłać przewoźne!

⁹³*breszyć* (daw., reg.) — mówić głupoty. [przypis edytorski]

⁹⁴*pospołu* (daw.) — wspólnie, razem. [przypis edytorski]

DIONIZOS
placi

Masz tu dwa obole.

Wychodzi.

CHARON *znika z czótnem.* DIONIZOS *rozgląda się za niewolnikiem i woła.*

SCENA VII

Drugi brzeg podziemia. Mirtowe gaiki w dali. Blżej łączka.

DIONIZOS i KSANTIAS.

DIONIZOS
woła

Hej, Ksantiasie, gdzieżeś tam? Ksantusiu, Ksanteczku!

KSANTIAS
z daleka

Rety!

DIONIZOS

Bywajże ku mnie!

KSANTIAS
z radością

Witaj, wasza miłość!

DIONIZOS

Coś widział z tamtej strony?

KSANTIAS

Ciemności i smrody.

DIONIZOS

Czy nie spostrzegłeś tam gdzie ojcobójców jakich
Albo krzywoprzysięzców, których mienił⁹⁵ Herakl?

KSANTIAS

Nie; a ty?

DIONIZOS

patrzy bystro ku widzom

Aha! Teraz, przebóg, tam ich widzę!

Ale cóż my poczniemy?

KSANTIAS

Odejsć stąd najlepiej,

Gdyż tutaj owe nory, gdzie, mówił Herakles,

Srogie poczwary broją.

DIONIZOS

potrzęsa groźnie maczugą

---

⁹⁵*mienić* (przestarz.) — nadawać miano, nazywać kogoś lub coś. [przypis edytorski]

A niech go gęś kopnie!
Najwidoczniej łąał w czambuł, aby mnie nastraszyć,
Zna bowiem moje męstwo, a szło mu o sławę.
O, ambitniejszej sztuczki nie znalazem jak Herakl!
A ja właśnie, na przekór, chcę się z kim poczubić
I zrobić awanturkę godną tej wyprawy.

KSANTIAS
Na Zeusa! A tam właśnie słyszę jakieś mruki!

DIONIZOS
w przestracbu
Gdzie, co, dla Boga?

KSANTIAS
W tyle...

DIONIZOS
szybko wyskakuje przed niewolnika
Więc idź z tyłu, za mną!

KSANTIAS
Lecz teraz z przodu chrapie!

DIONIZOS
cofa się gwałtownie
To idźże przede mną!

KSANTIAS
Ratuj Zeusie! Już widać olbrzymiego stwora...

DIONIZOS
Jak to? Stwora?

KSANTIAS
Poczwara, co się raz w raz zmienia!
Już z niej krowa, muł teraz i znów... naga dziewczka,
Jaka gładka do tego!

DIONIZOS
nagle i zuchwale
Pokaż! Idę na nią!

KSANTIAS
Kiedyż bo patrzcie, z dziewczki wyskoczyła suka!

DIONIZOS
w przerażeniu, głosem stumionym
A więc to jest Empusa⁹⁶!

---

⁹⁶*Empusa* (mit. gr.) — monstrum zesłane przez Hekatę, niepokoiło podróżnych, a żywiło się mięsem ludzkim. [przypis tłumacza]

KSANTIAS
Z każdego jej pyska
Skry się sypią...

DIONIZOS
A czy ma jeden gnata ze spizu?

KSANTIAS
Zgadłeś, lecz druga noga z gnoju bydlęcego.

DIONIZOS
krzyczy
Z gnoju! Gdzież ja się schronię? Ratujcie!

KSANTIAS
A ja — gdzie!?

DIONIZOS
zwraca się ku widzom, gdzie w pierwszym rzędzie siedzi kapłan jego własny
Mój księżuniu, ratuj mnie, ratuj współpijusa!

KSANTIAS
Przepadliśmy z kretesem, królu Heraklesie!

DIONIZOS
Będziesz ty cicho, drabie; z tym imieniem wara!

KSANTIAS
Ratuj więc, Dyjonizie!

DIONIZOS
Jeszcze gorsze drugie!

KSANTIAS
rozgląda się i woła radośnie
Górą nasi, mój panie, idźmyż dalej śmiało!

Idzie naprzód sam, DIONIZOS się boi.

DIONIZOS
Cóż tam znowu?

KSANTIAS
Pociesz się! Wszystko dobrze idzie;
Możemy deklamować z Hegelochem górnice:
„Po groźnej burzy jasny słoneczny cień nastal”⁹⁷.
Znikła Empusa.

DIONIZOS
Przysięż!⁹⁸

---

⁹⁷deklamować z Hegelochem górnice: / „Po groźnej burzy jasny słoneczny cień nastal” — aktor Hegelochos pomylił się w wymowie, czym rozśmieszył cały teatr. Ksantias przytacza tę pomyłkę. Po polsku oddałem to grą wymów: „cień” i „dzień”. [przypis tłumacza]

⁹⁸przysięż — dziś popr.: przysięgnij. [przypis edytorski]

KSANTIAS

Przysięgam na Zeusa.

DIONIZOS

Jeszcze raz mi przysięgaj.

KSANTIAS

Na Zeusa ci klęę się.

DIONIZOS

Powtórz jeszcze!

KSANTIAS

Na Zeusa!

DIONIZOS

Alem zbladł ze strachu...

KSANTIAS

pokazuje na kapłana

Ten ze strachu o waszmość szcerwieniał jak burak.

DIONIZOS

Dla boga! Skąd nieszczęścia te walą się na mnie?
Który z bogów się zawziął łeb mi skręcić dzisiaj?

KSANTIAS

parodiując swego pana

„Eter, Zeusa świątynia” albo „Stopa Czasu”!

Z oddali daje się słyszeć muzyka fletów i śpiewy.

Hej, słyszysz?

DIONIZOS

Co takiego?

KSANTIAS

Jak to? Nie słyszałeś?

DIONIZOS

Czego?

KSANTIAS

Fletów podmuchu?

DIONIZOS

nadstuchuje

Aha, tak! Zawiała

Woń pochodni żywicznych ku mnie tajemniczo.
Lecz przycupnijmy milczkiem i słuchajmy pieśni!

Idą w róg sceny na lewo. KSANTIAS składa juki, tam się kryją i przyczajają.

Chór głosów z oddali, jeszcze niewidzialny śpiewa:

CHÓR

Jakchu, Jakchosie! Jakchu, o Jakchu!

KSANTIAS

Więc to oni zaprawdę, to Wtajemniczeni,
Którzy tu gdzieś płasają, jak mówił Herakles,
Wyśpiewując pieśń Jakcha niby Dyjagoras⁹⁹.

DIONIZOS

Ja też tak samo myślę. Przycichnijmy zatem,
Byśmy mogli zobaczyć i usłyszeć wszystko.

CHÓR

jeszcze niewidoczny, ale już wyraźny
Jakchu, który zamieszkałeś kraj nasz uwielbiany,
Jakchu, Jakchu, hej!
Chybaj¹⁰⁰ do nas, na polanę i wiedz nasze tany!

W taneczników świętym gronie
Hasaj, a w takt chylaj¹⁰¹ skronie,
I wieńczone mirtem czoło;
Jagód kiścią trzęsąc wkoło,
Wybijaj takt nóżką żwawą!
Och! Taniec dla mnie zabawą
W bezkarnym szale wesołą!

W tańcu naszym wszystkie boże Charyty¹⁰² rej wodzą,
Tu w bractwie Wtajemniczeni swe płasy zawodzą!

KSANTIAS

O szanowna, wspaniała córeczko Demetry!
Toż mnie zawiął prosiątka piezzonego zapach.

DIONIZOS

Milcz, a może oberwiesz jaką tłustą kiszkę!

CHÓR

teraz jeszcze wyraźniej, całkiem blisko
Wstrząsaj gorejącą żagwią, niech buchną płonienie!
O gwiazdo, co światło sypiesz pośród nocy cienie!

Niech błon zaleją pożary!
Patrz, jak hasa tamten stary:
Zgryzotę zagłuszył taniec,
Sędziwych lat brzemię strząsa,
Rażno na cześć boga płasa!
Lecz ty chwytaj za kaganiec¹⁰³!

⁹⁹Dyjagoras [dziś popr. *Diagoras*] — poeta dytyrambiczny, którego wypędzono z Aten za bezbożność: Ksantias ironizuje. [przypis tłumacza]

¹⁰⁰chybać (daw.) — biec, pędzić. [przypis edytorski]

¹⁰¹chyłać (daw.) — chylić. [przypis edytorski]

¹⁰²Charyty (mit. gr.) — boginie wdzięku i piękna. [przypis edytorski]

¹⁰³kaganiec (daw.) — prymitywna lampka: naczynie, wewnątrz którego płonął ogień; częściej spotyka się formę zdrobn.: kaganek. [przypis edytorski]

Prowadź młódź, o niebios synu, na kwietne żuławy!
Tam korowód, tam sobótka, tam będą zabawy!

PARODOS. WEJŚCIE CHÓRU

Śpiewy i recytacje (351–459)

Scena się zmienia: przedstawia część Hadesu, w głębi widać pałac Plutona. CHÓR WTAJEMNICZONYCH (mystów) wkracza ze strony prawej od widzów na orchestrę tj. na przedszenie. W chórze jest 24 choreutów i koryfajosi tj. przodownicy. Ubrani w białe, śnieżne, wełniane szaty (chitony) i sandały, na głowie zielone wieńce, pochodnie płonące w rękach. Orszak niewiast w szatach szafranowych postępuje za nimi. Rolę Hierofanta mystów tj. Daducha obejmują przodownik chóru, tj. koryfajosi, który deklamuje przy wtórze fletów.

SCENA VIII

DIONIZOS, KSANTIAS, HIEROFANT, CHÓR.

KORYFAJOS¹⁰⁴

jako HIEROFANT, do swego orszaku

Uciszcie się wszyscy zgodnie, z chórów niechaj idzie precz
Kto nie poznał naszej pieśni lub ma w sercu jaki brud,
Kto Obrzędu nie zna jeszcze, ni też płaś na cześć Muz,
Kogo nie wyświęcił Kratyn¹⁰⁵, turów łowca, Bakcha wieszcz,
Kogo błaznów bawią żarty, powiedziane w nie swój czas,
Kto nie tłumy ziomek zwady i rodakom życzy źle,
Kto ich nawet szczuje wzajem, by mieć osobisty zysk,
Kto, hetmaniąc, dał się kupić, gdy ojczyzny tonie łódź,
Kto gród albo korab¹⁰⁶ zdradził, kto wzbroniony towar słał,
Przez Ajginę¹⁰⁷, jak Thorykion¹⁰⁸, zatracony celnik, lotr,
Co rzemienie, płótno, smołę na Epidaur¹⁰⁹ wrogom niósł,
Kto wyludzał z braci złoto, by miał z czego flotę wróg,
Kto w Hekaty¹¹⁰ chórach śpiewał, a do jej kapliczek płuwał¹¹¹,
Kto w komedii wychłostany podczas Dyjoniza świąt,
Sławy wieńiec wieszczom wydarł, bałamucąc z zemsty lud¹¹²
— Tym zapowiem, tym powtarzam, tym po trzeci mówię raz:
Precz niech idą z kół tanecznych! Wy zaczniście święty płaś,
Rozśpiewany, całonocny, godny uroczystych świąt!

CHÓR

śpiewa

strofa (372–376)

Kto żyw, niech wartko goni
Ku kwiatobujnej błoni
Żartując, szydząc do woli
Z każdego, kogo to boli!
Wszak długo czas cnót naszych trwa!

¹⁰⁴KORYFAJOS — dalej występujący pod polskim określeniem PRZODOWNIK CHÓRU. [przypis edytorski]

¹⁰⁵Kratyn — jeden z najstarszych znakomitych komików z czasów Peryklesa, za dytyramby, na cześć Bacchusa, otrzymał nieraz pierwszą nagrodę, którą był młody byk: stąd „łowca byków”. [przypis tłumacza]

¹⁰⁶korab (daw.) — statek. [przypis edytorski]

¹⁰⁷Ajgina a. Egina — wyspa w Zat. Saroniejskiej, na pld.-zach. od Aten; od 457 podporządkowana Atenom. [przypis edytorski]

¹⁰⁸Thorykion — jakiś celnik, zdrajca. [przypis tłumacza]

¹⁰⁹Epidaur — staroż. miasto na Peloponezie, nad Zatoką Saronką. [przypis edytorski]

¹¹⁰Hekate (mit. gr.) — bogini ciemności, strzegąca bram Hadesu. [przypis edytorski]

¹¹¹w Hekaty chórach śpiewał, a do jej kapliczek płuwał — opowiadano o niestosownym zachowaniu poety Kinesjasa w pobliżu świątyni Hekaty. [przypis edytorski]

¹¹²Sławy wieńiec wieszczom wydarł, bałamucąc z zemsty lud — atakowany przez komediopisarzy polityk ateński Agryrios miał zaproponować na Zgromadzeniu Ludowym obniżenie im honorariów. [przypis edytorski]

Niech młodzież płaśa dalej,
Boginię zdrowia chwali,
Co tarczą naszej krainie
Była, będzie i jest ninie¹¹³,
Choć nie tak ów Thorykion chciał!

PRZODOWNIK CHÓRU

Żywo teraz mi zapiećcie¹¹⁴ w cześć Demetry inny ton,
Wielbiąc hymny i pieśniami królownę, dającą plon!

CHÓR

śpiewa

strofa (384–388)

Demetro, obrzędu królowo!
Tu ku nam, błagamy, zleć!
Ochraniaj drużynę godową¹¹⁵,
Wesele i płaśy wznieć!
Niech mija noc święta swobodnie,
Niech śmiech się wesoło rozlega,
Wśród szczerzej modlitwy słów
Niech każdy płaśa i biega!
Ty uwieńcz zwycięzcę znów,
Co święta obchodzi twe godnie!

PRZODOWNIK CHÓRU

Ha! Heja!
Teraz pieśnią wzywać boga, wiecznej krasy¹¹⁶ syna,
Towarzysza i świętego reju¹¹⁷ gospodyna¹¹⁸!

CHÓR

Najmilszych świąt twórcu, Jakchu uwielbiony,
Błagamy Cię społem¹¹⁹, bywaj w nasze strony,
Tu do bogini!
Pokaż dzielność twoich nóg,
Przebież¹²⁰ wartko ogrom dróg,
Jakchu, wodzireju boży, przoduj w naszych płaśach!

Od śmiechu i figłów stoisz się w łachmany,
Dziurawe sandałki i płaśzcz potargany:
Chcesz być oszczędny!
Pokazałeś tedy sam,
Jak bez szkody hasać mam.
Jakchu, wodzireju boży, przoduj w naszych płaśach!

Zobaczyłem dziewczę, co tam szumnie hasa,
Me oczy przykuwa jej buziaka krasa,
Lecz że koszulka

taniec, obrzędy

Erotyzm

¹¹³ninie (daw.) — teraz. [przypis edytorski]

¹¹⁴pieć (daw.) — śpiewać. [przypis edytorski]

¹¹⁵godowy (daw.) — świąteczny; odświętny. [przypis edytorski]

¹¹⁶krasa — uroda, piękno. [przypis edytorski]

¹¹⁷rej (daw.) — korowód taneczny. [przypis edytorski]

¹¹⁸gospodyn a. gospadzin (daw.) — pan. [przypis edytorski]

¹¹⁹społem (daw.) — wspólnie, razem. [przypis edytorski]

¹²⁰przebieżyć (daw.) — przebiec. [przypis edytorski]

Rozerwała się na szwie,
Wyprysnęły piersi dwie...
Jakchu, wodzireju boży, przoduj w naszych płasach!

CHÓR *milknie.*

KSANTIAS
półgłosem do DIONIZOSA
Och, co do mnie, ja zawsze pohulałbym chętnie
I utonął w zabawie!

DIONIZOS

A mnie nogi skaczą!

PRZODOWNIK CHÓRU

sam

Będziem teraz zgodnie dalej
Archedema¹²¹ wyszydali:
Siedem lat u nas żyje, ojców ani ojczymów nie mając.

CHÓR

A teraz rej wodzi przecie
U tych umrzyków na świecie.
Atoli sam jest lotrem, z lotrami się równymi kumając.

PRZODOWNIK CHÓRU

sam

Słyszę, że syn przy grobie
Klejstenesa¹²² się skrobie
Jedną ręką po tyłku, a drugą po pysku!

CHÓR

I w pół zgięty pierś bije,
I zawodzi, i wyje,
Że nie może kumeczka trzymać w swym uścisku!

PRZODOWNIK CHÓRU

sam

Mówią też o Kaliasie, synu Jebkonika¹²³,
Że w lwiej skórze — z panienką — na wroga pomyka!

DIONIZOS

występuje z nagła i przerywa śpiewem

Hej! Powiedzcie, gdzie strona,
W której pałac Plutona?
Nie tutejsiśmy bowiem, jeno¹²⁴ z dala przybyli.

¹²¹Archedemos z przydomkiem „kaprawy” — wpływowy Ateńczyk owej epoki, wichrzyciel znany i pierwszy oskarżyciel jednego z wodzów bitwy pod Arginuzami, Erasinidesa, czym dał powód do wytoczenia procesu owym 10 wodzom, z których siedmiu pod błahym pozorem nieratowania rozbitków stracono. Był to przybłąda, obcy, który nie należał do attyckich fratii; stąd te docinki. [przypis tłumacza]

¹²²Klejstenes — bogaty Ateńczyk, znany jako rozpustnik, sybaryta, perwers, ale brał udział w bitwie arginuskiej na własnej trierze w r. 406. [przypis tłumacza]

¹²³Kalias, syn Jebkonika — syn Hipponika. Arystofanes robi zeń Hippobina, co dosłownie oddaje użyty wyraz. Kalias odziedziczył po ojcu olbrzymią fortunę, którą prędko na hulanki przeszcastał. [przypis tłumacza]

¹²⁴jeno (daw.) — tylko. [przypis edytorski]

PRZODOWNIK CHÓRU

Ot! Niedługa to droga:
Wprost, do tego wał proga,
A mnie daj święty pokój i nie pytaj w tej chwili!

DIONIZOS

do KSANTIASA śpiewem
Bierz manatki, mój mały!

KSANTIAS

dźwigając nosidła z jukami, odśpiewem
Takie czasy nastały?
Ej, u biesa, to stara i nudna piosenka!

PRZODOWNIK CHÓRU

recytuje — flety wtórują
Dalej, naprzód!
Na boginki święte błonie, na kwiecisty spieszcie gaj
Wśród igraszki i hulanki uczestników boskich świąt.
Ja w dziewic i kobiet gronie rozpląsanym pójdę stąd,
Gdzie pochodnie święte pałac, święcić będziem nocy raj!

PRZODOWNIK CHÓRU *odchodzi z niewiastami, które odbierają pochodnie z rąk mystów.*

CHÓR

strofa (448-453)

Biegaj na łąki, gdzie kwitną róże,
Gdzie dyszą kwiaty wonne.
Naszym zwyczajem hasając w chórze,
Na pola goń przestronne!

antystrofa (454-459)

Chór nasz prowadzą doli boginie,
Przeto¹²⁵ Sobótki słońce
Świeci nam tylko, świętej drużynie.
Wszak bliźnich my, obrońce,
Obcych czy ziomeków zarówno chronim.¹²⁶

Podczas tego śpiewu zbliżają się DIONIZOS i KSANTIAS do podwoi pałacu Plutona.

SCENA IX

DIONIZOS, KSANTIAS, CHÓR, *odźwierny* AJAKOS.

DIONIZOS

ostrożnie
Jakby tu pukać mądrze; pytam: jak zapukać,
W jakiż sposób pukają mieszkańcy tych krain?

KSANTIAS

Nie marudź, ale spróbuj stuknąć we drzwi śmiało,
Zwłaszcza gdyś Heraklesem z miny i czupryny!

¹²⁵*przeto* (daw.) — więc, zatem. [przypis edytorski]

¹²⁶*Obcych czy ziomeków zarówno chronim* — pochwała Ateńczyków za ich ludzkie prawa, dające opiekę i schronienie rozmaitym emigrantom politycznym. [przypis tłumacza]

DIONIZOS
wali kolatką w drzwi
Hej, otwórz chłopie!

AJAKOS
odźwierny, wychodzi z podwoi
Kto tam?

DIONIZOS
Bohater Herakles.

AJAKOS
O łajdaku, wisielcze, o ty łotrze jakiś!
Ty zbroju, ty rozboju, ty herszcie rozbojów,
Tyś nam naszą sobakę¹²⁷, naszego Kerbera
Porwał, mało nie zdusił i uciekł z nim razem,
Omal nie sprzed mych oczu! Zapłacę ci teraz!
Za karę ciebie Styksu¹²⁸ bezlitosne turnie
I krwią oblane skały Acherontu¹²⁹ zamkną!
Psy Kokytu¹³⁰ przysiędą cię, wkoło wyjąć,
Żmij stulebny wyszarpię ci jelita z brzucha,
A płuca twoje połknie Murena z Tartesu¹³¹!
Posoką złane nery, wątrobę i... resztę
Rozedrą, poźrą, zmiażdżą Gorgony¹³² z Tejtrasji¹³³!
Do nich też pokieruję moje lotne skoki!

Wpada do wnętrza i drzwi za sobą zatrzaskuje. DIONIZOS przykucnął ze strachu i...

KSANTIAS
zatykając nos
Co ty robisz?!

DIONIZOS
słabym głosem
Popuszczam. Wołaj: „Boże wspieraj!”

KSANTIAS
O ty błaznie, co żywo podźwignij się z ziemi,
Nim cię ujrzy kto z widzów!

DIONIZOS
usiłując na próżno powstać
Ależ bo zemdleję!
Podaj mi mokrą gąbkę i przyłóż do... serca!

¹²⁷*sobaka* (pot., z ros.) — pies. [przypis edytorski]

¹²⁸*Styks* (mit. gr.) — najbardziej znana z pięciu rzek podziemnej krainy zmarłych, wypływająca ze stromej skały; według autorów rzym. stanowiła (razem z Acheronem lub samodzielnie) granicę pomiędzy światem żywych a królestwem umarłych. [przypis edytorski]

¹²⁹*Acheron* a. *Acheront* (mit. gr.) — jedna z rzek podziemnej krainy zmarłych. [przypis edytorski]

¹³⁰*Kokytos* (mit. gr.) — jedna rzek podziemnej krainy zmarłych, dopływ Acheronu. [przypis edytorski]

¹³¹*Tartessos* — półmityczne staroż. portowe miasto i region na południu Płw. Iberyjskiego, słynące z bogactw centrum handlu metalami. Dla staroż. Greków Tartessos, położone za Cieśniną Gibraltarską, na brzegu Oceanu, znajdowało się na krańcach świata. [przypis edytorski]

¹³²*Gorgony* (mit. gr.) — trzy siostry-potwory, przedstawiane ze skrzydłami, ostrymi kłami i szponami oraz wężami zamiast włosów. [przypis edytorski]

¹³³*Tejtrasja* (gr. *Τειθηρα*) — jedna ze staroż. gmin ateńskich (demów), położona ok. 20 km na wsch. od Aten, na terenie ob. miasta Pikermi. [przypis edytorski]

KSANTIAS
wyciąga z juk gąbkę, macza i podaje mu z przodu
Na! Masz, bierz i przykładaj!

DIONIZOS
szuka za sobą
Gdzież jest?

Robi z niej użytek.

KSANTIAS
Złote bogi!
Czy to tam twoje serce?

DIONIZOS
No tak, bo ze strachu
Włzło mi serce właśnie do tej dolnej jamy.

KSANTIAS
Wiesz, jesteś pierwszym tchórzem i z bogów, i z ludzi...

DIONIZOS
wstając
Ja? Tchórzem? W jaki sposób? Czyż nie zawolałem
O gąbkę? Inny pewnie tego by nie zrobił.

KSANTIAS
Proszę?

DIONIZOS
Byłby tak leżał, wachając w przestrachu.
Jam zaś powstał, a nawet obtarłem staruszkę.

KSANTIAS
Cud odwagi, w istocie!

DIONIZOS
A tak jest, na Zeusa!
Ale czyś ty się nie bał, słuchając słów huku
I groźnych klątw?

KSANTIAS
Na Zeusa, ani mi się śniło.

DIONIZOS
Więc dobrze; skoro tedy masz taką odwagę.
Zamieńmy nasze role! Bierz lwa i maczugę,
Bądź Heraklem, gdy nie zna twoje serce trwogi,
Ja zaś będę na odwrót — twoim pacholikiem.

KSANTIAS
Niechże ta, niechże, dajcie! Cóż robić, trza słuchać.

Przebierają się, zamieniwszy role.

No, teraz na Herakla-Ksantiasa rzuć okien!
Czy jestem tchórzem, gadaj, czy mam postać twoją?

DIONIZOS

Na Zeusa, wykapany skurczybyk z Melity¹³⁴!

dźwigając nosidła z jukami

A zatem ja mam dźwigać teraz owe torby.

Podwoje otwierają się powoli. DIONIZOS w strachu wskakuje za KSANTIASA, który groźnie podnosi maczugę, gotów walczyć przeciw wszelkim monstrom piekielnym, jakie zapowiedział AJAKOS. Ukazuje się śliczna PANNA DWORSKA z fraucymeru Persefony.

SCENA X

DIONIZOS, KSANTIAS, CHÓR i PANNA DWORSKA.

PANNA DWORSKA

Witaj nam, Heraklesie, proszę, racz wejść do nas!
Gdy usłyszała nasza bogini, żeś przybył,
Kazała piec chleb zaraz, nagotować bobu
I prażuchy coś ze trzy albo ze dwa kotły,
Wołu całego pieką na węglach żarzących,
Robią pączki, kołaczki... racz wejść, pani prosi.

gość

KSANTIAS

gburowato

Bardzo pięknie dziękuję.

PANNA DWORSKA

Na Apolla! Nigdy
Nie pozwolę ci odejść: ależ tam się właśnie
Rumieni pieczeń z ptaków, smażą naleśniki
I wino przyprawiają najśodsze. Wejdz tylko!

KSANTIAS

Mocno dziękuję.

PANNA DWORSKA

ciągnie go za łwią skórę

Głupstwo, ja ciebie nie puszcę.
Wiesz? Jest tam już fletnistka i to cud dziewczyna,
Jest też tancerka kilka, dwie czy trzy, nie pomnę¹³⁵.

KSANTIAS

żywo

Są, powiadasz, tancerki?!

PANNA DWORSKA

Młodziutki, świeżutki,
I właśnie sobie teraz włoski wyskubały!
Lecz wejdz, bo kucharz prawie chciał pieczeń wyjmować
I stół jadalny nawet przed chwilą nakryto.

¹³⁴skurczybyk z Melity — w Melite, zachodnim krańcu Aten, była sławna świątynia Heraklesa, z posągiem znanym powszechnie, dłuta jednego z Fidiaszowych uczniów, Ageladasa. [przypis tłumacza]

¹³⁵pomnieć (daw.) — pamiętać. [przypis edytorski]

KSANTIAS

zmienia ton i zamiar

Idź zatem i zapowiedz najpierwej tancerkom,
Które u was czekają, że sam wnet przybędę.

PANNA DWORSKA *odchodzi.*

do DIONIZOSA

A ty chłopie marsz za mną, niosący me rzeczy!

DIONIZOS

Hola! Wstrzymaj się acan! Czyś to wziął za prawdę,
Gdy ja w żarcie zrobiłem z ciebie Heraklesa?
Dajże pokój tym dąsom, mój miły Rudasku,
I na powrót zabieraj na plecy me sakwy!

KSANTIAS

Cóż to znowu? Nie myślisz Waszeć¹³⁶ mi odbierać
Tego, coś sam darował?

DIONIZOS

wydzierając maczugę

Nie myślę, lecz biorę:

Zdejm lwicę!

KSANTIAS

z patosem

Dobrze — zdejmę, lecz bogów na świadki
Wzywam, im polecając teraz moją krzywdę!

DIONIZOS

Jakich ty bogów wzywasz? Czyż to nie błaźństwo,
Myśleć, że ty, niewolnik, śmiertelny, być możesz
Synem Alkmeny!!!

KSANTIAS

Zgoda. Niech tak będzie, bierz lwa:
„Przyjdzie koza do woza”, jeśli bóg pozwoli!

KSANTIAS *i* DIONIZOS *przebierają się, a CHÓR śpiewa zwrócony do DIONIZOSA.*

CHÓR

strofa (534–548)

To są sprawki godne człeka,
Co rozumem się przechwala,
Co obwąchał każdy złób:
Zawsze na czas tam ucieka,
Gdzie nie miota łodzią fala...
Nie stać mu jak ryty słup,
Co ma wiecznie jedno lice!
Lecz kierować tam źrenice,
Kędy wionie miłszy wiew...

¹³⁶*waszeć* (daw.) — skrócona forma grzecznościowa: waszmość, tzn. wasza mość, wasza miłość. [przypis edytorski]

Spryt i rozum mu pozwala!
Znam! To Teramena śpiew!

DIONIZOS

Ale czyż nie głupstwo grube,
Abym Ksantię — niewolnika
Na kobiercze puchy słał?
By tancerki pieścił lube,
By mi wołał: „Daj nocnika”,
A ja tylko patrzeć miał,
Dusząc mego brysia w łapie??
Aż gdy na nich się zagapię,
On, jak zwykle, łotr i gbur,
Bęc mnie w gębę, nieszczęśnika,
Zbije zębów przedni chór?

Wpadają dwie KARCZMARKI, każda z chłopakiem z prawej strony od widzów.

SCENA XI

DIONIZOS, KSANTIAS, CHÓR i KARCZMARKI.

PIERWSZA KARCZMARKA

Platano! Hej, Platano, pójdź tu, oto rabuś,
Co raz przybył do naszej budy, co to zeżarł
Szesnaście chleba naraz!

PLATANA

zbliża się, patrzy na DIONIZOSA
O dla boga, prawda,
A dy to ten wisielec!

KSANTIAS

do widzów
Na kimś to się skrupi!

PIERWSZA KARCZMARKA

Tyś dwadzieścia porcji pieczeni pochłonał,
Po pół obola sztuka!

KSANTIAS

Ktoś to będzie płacił...

PIERWSZA KARCZMARKA

Tyś zeżarł wszystkich czosnek!

DIONIZOS

Nie bredź, głupia babo!
Sama nie wiesz, co pleciesz!

PIERWSZA KARCZMARKA

Jak to, czy żeś myślał,
Że cię nie poznam, skoro koturny obujesz?
Lecz to nie koniec jeszcze, a wędzonka moja?

PLATANA

A moja bryndza, ser mój świeżuteńki, to nic?
Połknąłeś moje serki razem z plecionkami!

PIERWSZA KARCZMARKA

A potem, gdy zbójowi mówię, by zapłacił,
To, wytrzeszczywszy ślepie, jak nie huknie na mnie!

KSANTIAS

chylkiem do SZYNKAREK

To właśnie jego zwyczaj. On tak zawsze, znam go.

PIERWSZA KARCZMARKA

A potem dobył majchra¹³⁷, udając wariata...

PLATANA

Ach tak, moja sieroto!

PIERWSZA KARCZMARKA

My się obie bały

Tak, żeśmy ledwie, ledwie na stryszek wylazły.

PLATANA

A wtedy ukradł koldrę i wyniósł się wreszcie.

KSANTIAS

chylkiem

Ho! On to dobrze umie. Lecz trzeba coś działać!

PIERWSZA KARCZMARKA

do swego pacholka

Leć, wołaj mi patrona narodu, Kleona¹³⁸!

PLATANA

do swojego

A mnie tu Hyperbola¹³⁹ przyślij, gdzie go spotkasz.

Chłopaki pędem wybiegają.

do PIERWSZEJ

Już my go tu sprościmy¹⁴⁰.

PIERWSZA KARCZMARKA

do DIONIZOSA podchodząc

O zbójcecko paszczo!

Hej! z radością bym tobie kamieniem wybiła
Wszystkie kielce¹⁴¹, którymi pożarłeś mi towar!

¹³⁷*majcher* (gw.) — nóż. [przypis edytorski]

¹³⁸*Kleon* — Kleon „garbarz” odegrał po śmierci Peryklesa bardzo ważną rolę w Atenach: wojnę ze Spartą prowadził na ogół zwycięsko, ale jego krwiożerczość względem sprzymierzeńców oraz niskie, ochłokratyczne zapędy usposobiły doń źle Arystofanesa. Przeciw niemu wymierzona jest komedia tegoż autora pt. *Rycerze*. [przypis tłumacza]

¹³⁹*Hyperbolos* — również demagog, ale o bardzo małym znaczeniu. Obaj już nie żyją, więc w Hadesie trudnią się, jak ongi na świecie, pieniactwem i tu również są trybunami motłochu. [przypis tłumacza]

¹⁴⁰*sprościć* — wyprostować. [przypis edytorski]

¹⁴¹*kielce* — kły. [przypis edytorski]

PLATANA

Ja bym cię do Otchłani na łeb strącić rada!

PIERWSZA KARCZMARKA

Ja bym sierpem urzněła gardziel, którą przeszło
Wszystko jadło do brzucha! Idźmyż po Kleona!
On ci to z paszczy wydrze, gdy przed sąd zawezwie!

PRZEKUPKI *wybiegają za chłopakami.*

SCENA XII

DIONIZOS, KSANTIAS, CHÓR.

DIONIZOS

do KSANTIASA słodko

Żeby mnie piorun strzelił, ja kocham Rudaska!

KSANTIAS

Wiem ja, wiem już... co myślisz, daj pokój tym trelom.
Heraklesem nie będę.

DIONIZOS

Ależ, jakże można,

Mój Ksanteczku!

KSANTIAS

naśladując i powtarzając dosłownie wyrazy DIONIZOSA

Ależ bo „jak mogę być synem

Alkmeny, ja — śmiertelny, ja — niewolnik — sługa”?

DIONIZOS

Wiem ja, wiem, że się gniewasz. Masz zupełną słuszność
I gdybyś mnie bił nawet, nie pisnąłbym słówkiem.
Lecz jeśli ci w przyszłości cokolwiek odbiorę,
Niech sam marnie przepadnę wraz z żoną i dziećmi;
Ze wszystkim... i z kaprawym nawet Archedemem¹⁴²!

KSANTIAS

Wierzę twojej przysiędze i przyjmuję rolę.

Przebierają się po raz trzeci.

CHÓR

śpiewa zwrócony do KSANTIASA

antystrofa (590–604)

Teraz twoją będzie sprawą,
Gdy się boga strój przywdziało,
Odrzuciwszy brzemię juk,
Rześką szczycić się postawą,
Groźnym okiem patrzeć śmiało,
Jak to czyni prawy¹⁴³ bóg,
Któremu się równać kwapisz.

Bóg

¹⁴²Archedemos — wspomniany powyżej wicherzyciel. [przypis edytorski]

¹⁴³prawy (daw.) — prawdziwy. [przypis edytorski]

Lecz jeżeli się poszkapisz¹⁴⁴
W czynie, słowie choć na włos,
Toból twoje grzeszne ciało
Musi dźwigać! Taki los!

KSANTIAS

Wasza rada — niezła wcale
I ja właśnie w głowie mojej
Nicowałem myśli te;
Wiem to z góry doskonale,
Że się znowu pan przestroji,
Jeśli szczęście spotka mnie.
Ano, niech tam, nie dbam o to.
Zucha będę grał z ochotą,
Wkoło groźny miotał wzrok.
Lecz już słyhać zgrzyt podwoi,
Robię tedy śmiały krok!

*Brama z trzaskiem otwiera się: wypada odźwierny AJAKOS z nabajką¹⁴⁵ w rękę, za nim
dwaj draby w strojach scytyjskich¹⁴⁶; AJAKOS wskazuje im KSANTIASA.*

SCENA XIII

DIONIZOS, KSANTIAS, AJAKOS, CHÓR.

AJAKOS

odźwierny

Dalej! Wiązać mi zaraz tego porwikundła!
Będzie łoża¹⁴⁷! No, brać go!

DIONIZOS

naśladując słowa KSANTIASA

Na kim to się skrupi.

KSANTIAS

broniąc się maczugą, do łapaczy

Precz z oczu! Wara tykać.

AJAKOS

Tak? Jeszcze śmiesz brykać!

krzycząc do bramy bardzo donośnie

Hej Garbusie, Pluchaczu, hej i ty, Pukała,
Sam tu¹⁴⁸ do mnie! Bić, wiązać mi tego junaka!

Wypadają piekielni łapacze, rozbijają i dzierzgą KSANTIASA.

DIONIZOS

I nie jest to bezczelność, że śmie się bić jeszcze,
Chociaż kradł cudze dobro?

¹⁴⁴*poszkapić się* (pot.) — nie podolać czemuś a. pomylić się w czymś. [przypis edytorski]

¹⁴⁵*nabajka* — skórzany bicz z krótką rączką. [przypis edytorski]

¹⁴⁶*dwaj draby w strojach scytyjskich* — w staroż. Atenach miejskie siły porządkowe stanowił oddział Scytów, członków koczowniczego ludu z pld. Ukrainy i Krymu. [przypis edytorski]

¹⁴⁷*łoża* — długa gałązka, zwłaszcza wierzbowa, witka; tu: chłosta. [przypis edytorski]

¹⁴⁸*sam tu!* (daw.) — chodź tu! podejdz! [przypis edytorski]

AJAKOS

Ba! To rzecz szczególna.

DIONIZOS

A to rzecz niesłychana!

KSANTIAS

Lecz przebóg! Słuchajcie:
Jeślim tu był już kiedy albo jeślim ukradł
Choć ździebełko w podziemiu, niech mnie piorun spali!
A jednak zrobię chętnie poświęcenie z siebie:
Masz tu mojego ciurę¹⁴⁹, więc bierz go na męki!
Jeżeli z jego zeznań docieciesz mej winy,
Możesz mi kark ukreścić.

AJAKOS

pokazując na DIONIZOSA

Jego brać na męki?

KSANTIAS

Wszelakiego rodzaju: oto na drabinie
Skrępowanego zawieś, wal batem, drzyj pasy,
Łam kołem, lej do nosa wrzącej smoły z octem,
Pał zapieczoną cegłą, no... i tym podobnie,
Tylko go nie bij młodym cybuchem cebuli!¹⁵⁰

AJAKOS

Sprawiedliwe twe głowa. Gdybym ci zaś chłopa
Okaleczył na mękach, będziesz miał zapłatę.

KSANTIAS

pospiesznie

Nie potrzeba. Masz, bierz go i prowadź na męki!

AJAKOS

Nie. Tutaj pozostanie, by zeznał do oczu¹⁵¹.

do DIONIZOSA

Szybko zrzucaj te łachy, lecz ostrzegam, nie mów
Żadnych kłamstw ni wykrętów!

DIONIZOS

ku któremu podchodzą łapacze, woła groźnie

Zasię!!¹⁵² Kto bądź jesteś

Nie radzę ci — mnie — *boga* — na tortury ciągać,
Bo inaczej następstwa sam sobie przypiszesz!

AJAKOS

Co ty breszysz?

¹⁴⁹*ciura* (daw.) — pacholek, sługa wojskowy. [przypis edytorski]

¹⁵⁰*Tylko go nie bij młodym cybuchem cebuli!* — w Atenach straszono pieszczochów i pieszczozki, dzieci małe, obiciem zielonymi cybuchami (pędami czosnku lub cebuli). [przypis tłumacza]

¹⁵¹*zeznał do oczu* — zeznał przed czyimiś oczami, tj. w obecności jakiejś osoby. [przypis edytorski]

¹⁵²*zasię* (daw.) — wara, precz. [przypis edytorski]

DIONIZOS

Jam jest bóg Dioniz, syn Zeusa,
Ten tam to mój niewolnik, pachoł. *Tak ja mówię.*

AJAKOS

do KSANTIASA

Słyszysz to?

KSANTIAS

Dyć¹⁵³ mam uszy. A przeto tym bardziej
Ochłostać go należy, gdyż jestli¹⁵⁴ on bogiem,
To nie będzie czuł chłosty!

DIONIZOS

Wszak i ty się bogiem
Podajesz, przeto weźmiesz równą porcję batów.

KSANTIAS

Uwaga wcale słuszna, a który się pierwej
Zdradzi płaczem lub znakiem, że na chłostę zważa,
Tego nie miej za boga!

AJAKOS

do KSANTIASA

Z ciebie człek rzetelny,
Tobie o *prawdę* idzie. A więc zdejmcie szatki!

Z obnażonymi tyłami stają ten z tej, tamten z drugiej strony.

KSANTIAS

Jakże nas o tę *prawdę* będziesz badał?

AJAKOS

Prosto,
Będę bił na przemiany¹⁵⁵.

Uderza KSANTIASA, który udaje, że nawet nie wie o tym.

KSANTIAS

Bardzo pięknie; bij więc,
I bacz, czy ci się ruszę.

AJAKOS

Już cię uderzyłem.

KSANTIAS

Na Zeusa, anim wiedział.

AJAKOS

Tego zatem palnę.

Bije DIONIZOSA.

¹⁵³*dyć* (gw.) — przecież. [przypis edytorski]

¹⁵⁴*jestli* (daw.) — jeśli. [przypis edytorski]

¹⁵⁵*na przemiany* — dziś: na przemian. [przypis edytorski]

DIONIZOS
udaje, że nie czuł
No, będzie dziś?

AJAKOS
W tej chwili właśnie uderzyłem.

DIONIZOS
Jak to? A jam nie kichnął?

AJAKOS
Nie wiem, nie słyszałem.

idzie do KSANTIASA
Aha! Teraz kolejka na ciebie, kochasiu!

Uderza mocniej.

KSANTIAS
Bij do wol...

uderzony
Gwałtu, rety!

AJAKOS
Co to: „gwałtu, rety”?
Może cię zabolalo?

KSANTIAS
Głupstwo! Ot westchnąłem,
Myśląc, kiedy to będą świętki Heraklesa
W Dijomi¹⁵⁶.

AJAKOS
Święty człowiek. Idźmyż do drugiego.

Bije bardzo mocno.

DIONIZOS
Ojej, ojej!

AJAKOS
Cóż ci to?

DIONIZOS
Konnicę ujrzałem.

AJAKOS
A czemu ci łzy kapią?

DIONIZOS
Bo cebulę czuję.

---

¹⁵⁶*Dijomia*, dziś popr.: *Diomeja* (gr. *Διόμεια*) — podmiejska gmina ateńska ze świątynią Heraklesa, gdzie na przełomie lipca i sierpnia obchodzono święto upamiętniające jego śmierć. [przypis edytorski]

AJAKOS
Ale to nie bolało?

DIONIZOS
Ani myślę o tym.

AJAKOS
Idźmyż znów do pierwszego i spróbujmy.

KSANTIAS
Au, au!

AJAKOS
A to co?

KSANTIAS
pokazując nogę
Ciernia wbilem do nogi, wyjmijże go, proszę!

AJAKOS
Cóż się to znowu znaczy? Idźmyż tam raz jeszcze.

Bije mocno.

DIONIZOS
wrzeszczy
Apollu!

udając, że deklamuje hymn
„Który władasz w Delos czy w Pytonie!”

KSANTIAS
do AJAKOSA
Oho! Jęknął, czyś słyszał?

DIONIZOS
przerywa
Nieprawda, nieprawda.
Przypomniał mi się tylko wierszyk z Hiponaksa.

KSANTIAS
do AJAKOSA
Ty z nim nic nie poradzisz, chyba wał go w sedno!

AJAKOS
Oczywiście, na Zeusa! Wystaw no tu brzuszek!

DIONIZOS nie chce, ale łapacze go przytrzymują.

DIONIZOS
ryczy uderzony
Posejdonie!

KSANTIAS
Ktoś beknął! Ktoś naprawdę beknął.

DIONIZOS

deklamuje szybko

„Którego tronem Ajgejskie skały,
I głębie morza, i sine wały!...”

AJAKOS

Na Demetrę! Nie mogę w żaden sposób dociec,
Który z was prawym bogiem. Ale pójdźcie za mną!
Pan mój zaraz was pozna z łatwością lub sama
Fersefatta¹⁵⁷, bo przecie oboje bogami.

DIONIZOS

boleśnie skrzywiony, trąc pobite miejsca

Dobrze mówisz, a jednak wołałbym, byś pierwszej
O tym sobie przypomniał, nim te wzięlim cięgi.

Wszyscy aktorowie wchodzą do pałacu, CHÓR zwraca się do widzów.

---

¹⁵⁷*Fersefatta* — Persefona, żona Plutona. [przypis tłumacza]

PARABASIS (ZWROT DO WIDZÓW)

CHÓR zwraca się pięknym, uroczystym pochodem, łamiąc się na półowki, do widzów.

(674–737)

oda czyli strofa

Muzo przeświętej chóralnej poezji przybywaj i przystrój mi pieśń w mir i czar,
Spojrzysz po falach narodu niezmiernych, którego powagi siedzą niezliczone,
Chwalby godniejsze niżeli Kleofont¹⁵⁸, na wargach którego robiących wciąż gwar,
Tracka jaskółka się drze,
Przeraźliwie piszcząc,
Niezrozumiale pienia zawodząc w języku barbarów,
Że zdechnie, gdyż proces ten przegra.

EPIRRHEMA

wyglasza deklamację Przodownik pierwszego półchóru przy wtórze fletów

Prawo takie, że ojczyźnie rai¹⁵⁹ dobro święty chór,
Że poucza i powabia¹⁶⁰. Naszych myśli taki tor,
Że należy wszystkim ziomkom zwrócić prawa, ująć mąk.
Chociaż może kto i zbłądził, gdy z Frynicha¹⁶¹ jadał rąk,
Trzeba bracia dać sposobność tym, co się potknęli raz,
Aby naprawili błędy; trzeba, bracia, dać im czas!
Więcej nie powinien z miasta wywołany być już nikt,
Boć to hańba. Niewolnicy, co raz poszli w święty bój,
Są panami na platejskich prawach¹⁶²: to wolności cud!
I zaprawdę, czyż nie piękna ta nagroda za krwi trud?
Ale to jest tylko jedno, co uczynił rozum wasz:
Godzi się więc, byście dali ubłagać się jeszcze tym,
Którzy sami i ojce ich nieraz w krwawą poszli waśń
Za ojczyznę. Toć krew wasza, więc odpuście im już kaźń!
Zemsty bowiem się wyrzekłszy, my, z natury mędrców lud,
Wszystkich ziomków łatwo zgarniem w jeden wielki bratni ród
Uprawnionych synów miasta, którzy pójdą w morski bój!
Lecz jeżeli teraz pycha lub was olśni pochlebstw rój,
Kiedy gród i jego sprawy chwieją się na łasce fal,
Wątpić musim, czy nam kiedy wróci rozum, wróci żal!

Prawo, Ojczyzna,
Miłosierdzie

antoda czyli antystrofa

Jeżeli mnie spryt nie myli,
Umiem patrzeć na wskroś łona:

¹⁵⁸Kleofont — por. Wstęp. [przypis tłumacza]

¹⁵⁹raić — doradzać, polecać. [przypis edytorski]

¹⁶⁰poucza i powabia — *Kazania Świętokrzyskie* [„pobudza, ponęca i powabia”; red. WL]. [przypis tłumacza]

¹⁶¹Frynich — Frynichos tu wspomniany nie ma nic wspólnego z współzawodnikiem Arystofanesa w komedii, ani z Frynichosem, tragiczkiem starej szkoły sprzed Ajschylosa. Jest to Ateńczyk bardzo wpływowy, przewrotny demagog, przeciwnik Alkibiadesa, potem ogłoszony przez lud zdrajcą i na rynku w Atenach zabity. (Tukidydes, *Wojna peloponeska* 8, 92). [W wyniku spisku i zamachu stanu w 411 na krótko obalono demokrację; rządy przejęła oligarchiczna Rada Czterystu, w skład której wchodził radykał Frynichos; skrajni oligarchowie z Rady Czterystu za cenę utrzymania władzy byli gotowi poddać miasto Spartanom; red. WL]. [przypis tłumacza]

¹⁶²Niewolnicy, co raz poszli w święty bój / Są panami na platejskich prawach — niewolnikom, którzy brali udział w bitwie pod Arginusami, darowano wolność oraz, jak wskazuje tekst, przyznano ograniczone prawa obywatelskie, takie jak w 427 nadano uciekinierom z Platejów, po zburzeniu tego miasta przez Spartan. [przypis edytorski]

Znam takich, co będą wyli!
Słuchaj, mało utrapiona,
Kleigenesie¹⁶³ ty malutki, najpodlejszy sługo łaźni,
Królu mydlin, podrabiaczu mydła własnej wyobraźni!
Sprawa dobra poszła w górę!
Drżyj, pijaku, o swą skórę!
Obedrą cię do szeląga,
Kiedy będziesz szedł bez drąga!

ANT-EPIRRHEMA

wyglasza Choregos drugiego półchóru

Nieraz miasto doznawało siła złego z tych dwu stron:
Są obywatele prawi, ale za to złych jak wron!
Jest moneta stara, dobra, ale jest i nowych norm,
My już groszy staroświeckich, szczerosrebrnych, pięknych form
— I w Helladzie, i w Barbarów kraju pewny był ich dźwięk —
My tych groszy już nie chcemy! Lecz jest za to nowa miedź,
Bitą wczoraj i przedwczoraj! Stempel na niej zżarła śniedź!
Ludzi zacnych i rozsądnych, pięknych dusz i pięknych ciał,
Miłujących dzielność, sztukę, chór, muzyki święty szal,
W błoto tłoczym, a podnosim tych miedzianych z kału dna,
Obcych, nędznych i bezczelnych! Każdy z nich do zguby pcha.
Dawniej miasto ni na żertwy¹⁶⁴ nie chciałoby takich szuj!
Lecz się teraz z nich otrząście, dzielnych bierzcie wy na bój!
Wszystko jedno, czy zwyciężą, czyli¹⁶⁵ pójdą w morską głąb:
Mędrzec mówi: Masz się wieszać, upatrz sobie piękny dąb!

SCENA XIV

Z pałacu wychodzą odźwierny AJAKOS i KSANTIAS.

AJAKOS

Na Zeusa zbawiciela! Zacny jakiś szlachcic
Twój pan!

KSANTIAS

Szlachetny szlachcic, widać to od razu:
Zna się tylko na dwojgu, winie i dziewczynie.

AJAKOS

Ale że cię nie wyprał, gdy się wręcz wykryło,
Że ty niewolnik marny, udawałeś pana!

KSANTIAS

Niech spróbuje!

AJAKOS

Wiesz, zuchu, zrobiłeś to wszystko
Tak czysto po naszymu. Ciesz się to mocno.

¹⁶³*Kleigenes* — o Kleigenesie niewiele dowiedzieć się można. Przyjaciel Kleofonta, był czynny przy wypędzeniu Alkibiadesa (407), działał przeciw zawarciu pokoju, nadto jako właściciel podrzędnych łaźni słusznie przez Arystofanesa wzgardliwie wysmiany. Znienawidzony, nie wychodził bez palicy. [przypis tłumacza]

¹⁶⁴*żertwy* — w czasie świąt Thargelia palono na stosie dwóch zbrodniarzy na mocy prawa skazanych już na śmierć, jako ofiary pojednawcze za ogół ludu. Palenie odbywało na na wybrzeżu morza, po czym popioły rozsypywano. Ofiary te nazywam starym językiem: żertwy, tj. ofiary całopalne. [przypis tłumacza]

¹⁶⁵*czyli* — „czy” z partykułą wzmacniającą -li; tu w znaczeniu: czy też. [przypis edytorski]

KSANTIAS
Cieszysz się? Ejże, prawda?

AJAKOS
Ależ jestem w raju,
Gdy mogę nakłąć panu, choćby gdzie na boku.

KSANTIAS
Umiesz warczeć, gdy tęgie oberwiesz batogi
I wynosisz się za drzwi?

AJAKOS
Ależ arcyprzednio!

KSANTIAS
U was roboty dużo?

AJAKOS
Diabli mi robota!

KSANTIAS
O Zeusie pobratymie, umiesz podsłuchiwać,
O czym mówią panowie?

AJAKOS
Z radości szaleję!

KSANTIAS
I zaraz tam za drzwiami wszystko paplać?

AJAKOS
Tak jest.
Lecz potem bal mam taki, że z uciechy leję!

KSANTIAS
O Febie¹⁶⁶ Apollinie! Dawaj tu swą łapę,
Pozwól się ucałować, pocałuj i gadaj,
Na Zeusa, który dla nas jest kijów patronem,
Co to za burda u was, wrzaski i wyzwiska?

AJAKOS
To kłótnia Ajschylosa i Eurypidesa.

KSANTIAS
z *podziwu*
Aaaaa!

AJAKOS
Sprawa wielka powstała, awantura, mówię;
Między nieboszczykami bunt i rewolucja!

¹⁶⁶Feb a. *Febus* (mit. gr.) — zlatynizowana forma słowa *Foibos* (gr.: promienny), przydomka Apolla, boga światła i słońca, opiekuna sztuk, patrona poetów i pieśniarzy. [przypis edytorski]

KSANTIAS
Jak to?

AJAKOS
Jest prawo, z dawna tu ustanowione
Dla wszystkich sztuk szlachejnych, aby mistrz największy
Spomiędzy współartystów miał stół swój w prytanii¹⁶⁷
I tron obok samego Plutona...

KSANTIAS
Rozumiem.

AJAKOS
Dopóki nie przybędzie inny większy jaki.
Wtedy musi ustąpić.

KSANTIAS
Któż śmiał Ajschylosa
Niepokoić?

AJAKOS
Toż siedział na tragicznym tronie,
Arcymistrzem swej sztuki będąc.

KSANTIAS
Któż go wygryzł?

AJAKOS
Gdy tutaj Eurypides zstąpił, przedstawienie
Dał przed bandą złodziejów kąpielowych, zbójów,
Rzezimieszków, włamaczy, zbirów, ojcobójców.
A jest tu tej hołoty huk, ot, jak w Hadesie.
Ci słuchając tych kruczków, wykrętów, zwrotów,
Zwariowali do reszty: zrobili go mistrzem,
A on, poparty przez nich, targnął się na stolec,
Gdzie Ajschylos siadywał.

KSANTIAS
Bili kamieniami?

AJAKOS
Bili weń, ale naród wołał, aby złożyć
Sąd, który z nich w swej sztuce mistrzem się pokaże.

KSANTIAS
Naród tych lotrów?

AJAKOS
Tak jest. Wrzeszczał wniebogłosy!

---

¹⁶⁷*prytania* — kolegium prytanów, urzędników zarządzających miastem, losowo wybieranych z Rady Pięciuset; także okres ich kadencji (1/10 roku); tu mowa o *prytanejonie*, tj. oficjalnym budynku władz miejskich, gdzie zasłużonym obywatelom przysługiwały posiłki na koszt państwa. [przypis edytorski]

KSANTIAS

Byli tu przecież inni, stronnicy Ajschyla!

Zwraca się do widzów.

AJAKOS

Ale liczba szlachetnych tu, patrz, jaka mała!

KSANTIAS

Cóż więc Pluton z tym fantem zamierza uczynić?

AJAKOS

Zapasy nam wyprawi, próbę i sąd sztuki.

KSANTIAS

Ależ bo czemu tronu *Sofokles* nie zajął?

AJAKOS

Nie chciał tego, na Zeusa! Skoro tutaj zstąpił,
Ucałował Ajschyla, prawicę uściśnął,
Chociaż mu się Ajschylos sam usuwał z tronu.
Teraz zaś postanowił czekać, jak w odwodzie.
Jeśli Ajschylos wygra, to go uzna chętnie;
Jeśli nie, z Eurypidem wystąpi do walki.

KSANTIAS

A więc zaczniesz się heca?

AJAKOS

Tak jest, za chwileczkę:
Właśnie tu, na tym miejscu, wnet się zakotłuje
I na ogromną wagę wpakują poezję!

KSANTIAS

Co? Na kramarską wagę wysypią tragedię?

AJAKOS

Ba, i *prawidła*¹⁶⁸ wniosą, *łokieć*¹⁶⁹ od wyrazów,
I formy czworoboczne...

KSANTIAS

Cegłę robić będą?

AJAKOS

I kliny, i podziałki. Eurypides twierdzi,
Że będzie każde słowo tragedii rozmiarzał.

KSANTIAS

Sądzę, że się Ajschylos bardzo teraz sierdzi.

¹⁶⁸*prawidło* — forma (najczęściej drewniana) o kształcie stopy, służąca do wyrobu, rozciągania bądź utrzymania fasonu obuwia. [przypis edytorski]

¹⁶⁹*łokieć* — tu: miarka używana przez kupców do odmierzania długości sukna itp. [przypis edytorski]

AJAKOS

Jak byk poziera, groźnie pochyliwszy rogi.

KSANTIAS

A kto im będzie sędzią?

AJAKOS

W tym ci sęk nie lada,
Uznali bowiem obaj, że tutaj brak mądrych.

pokazuje na widzów

Ajschylos nie chciał nawet Ateńczyków wybrać!

KSANTIAS

Sądził słusznie, że ogół z nich to rzezimieszki.

AJAKOS

Innych ma on za błaznów, by się poznać mogli
Na wartości poetów. Przeto panu twemu
Rzecz oddali; on przecie rzeczoznawca, majster.
Lecz wejdźmy, bo panowie, kiedy się zawezmą,
To się nam bardzo łatwo dostaną batogi.

Wbiegają w dom.

CHÓR

śpiew (814–819)

Oto gniewem wybuchnie gromowładny wieszcz,
Aż przez białka źrenicą dziki błysnie szal,
Gdy zobaczy, jak rywal na krytyczny bój
Ząbki ostrzy i wdziewa swój wojenny strój!

Z jednej strony huf w szyszakach pióropusznym rytmów.
Wódz potrząsa grzywą hełmu i grzywą czupryny,
Brwi namarszczy, głosem ryknie, na wroga wyzionie
Wiersze jak maczugi kute — oddechem olbrzymia
Rwąc na drzazgi przeciwnika ni to morski orkan.

Z drugiej strony huf otrębów i na szczudłach wióry.
Wódz się czai, mistrz na gębę, wyrazów opravca,
Jęzor lata jak kołowrót, wargi drżą złośliwie;
Jak pochwyci w swoje szpony rytm tubalnych dźwięków,
Będzie go krytycznym zębem szarpał, darł ze skóry!

Z pałacu wychodzą DIONIZOS, EURYPIDES, AJSCHYLOS.

SCENA XV

DIONIZOS, EURYPIDES, AJSCHYLOS, CHÓR.

EURYPIDES

do DIONIZOSA

Dajże pokój. Powiadam: nie porzucę stolca,
Twierdząc bowiem, że lepszym odeń jestem w sztuce.

DIONIZOS

do AJSCHYLOSA

Ajschyłu, czemu milczysz, słyszysz, co powiada?

EURYPIDES

Obwija się w płaszcz dumy, jak to zawsze czyni
W tragedii, aby zyskać urok tajemniczy.

DIONIZOS

Szalona głowo, przestań, nie przesadzaj słowy!

EURYPIDES

Znamy się bardzo dobrze, ja na wskroś przejrzałem
Tęgo wieszczka dzikunów o butnej fantazji.
Ma on ci gębę sprośną, wyuzdaną, wrota
Nieprzegadane, błagi, huku-puku, pełne!

AJSCHYLOS

Ślicznie, synu boginki z widłami od gnoju¹⁷⁰,
Śmietnika klątw i wyzwisk ordynarnych, grubych,
Obszarpańców poeto i dziadów patronie!
Pamiętaj, pożałujesz tych słów!

DIONIZOS

Dajże pokój,

Ajschyłu, bo wątroba od gniewu ci spłonie!

AJSCHYLOS

Nie! Ja temu poecie kalek i dusz chorych¹⁷¹
Wpierw pokażę, na kogo porwać się ośmielił!

DIONIZOS

Hej! Baranka czarnego niech tu daje służba!
Hej, ofiarnik! Huragan wybuchnie, jak widzę.

AJSCHYLOS

Błazeńskich z Krety pieśni¹⁷² rymotwórco lichy,
Coś wprowadził na scenę kazirodne¹⁷³ śluby!

DIONIZOS

Wstrzymuj się w gniewie, wstrzymuj, czcigodny Ajschyłu,
A ty — przed gradu chmurą, nędzny Eurypidzie,
Umykaj, co tchu starczy, jeżeli masz klepki,
Bo jak cię palnie w złości tak rymem od serca,
To ci ze łba wyleci tragedia *Telefos*¹⁷⁴!

¹⁷⁰synu boginki z widłami od gnoju — przytyk do niskiego pochodzenia Eurypidesa: jego matka miała być handlarzką jarzyn. [przypis edytorski]

¹⁷¹poecie kalek i dusz chorych — Niemcy również nazywają Przybyszewskiego: *Kranker Seelen Dichter*. [przypis tłumacza]

¹⁷²Błazeńskich z Krety pieśni — Eurypides posługiwał się nowinką, której twórcami mieli być Kreteńczycy: stosował monodie, solowe pieśni śpiewane przez aktorów. [przypis edytorski]

¹⁷³kazirodny (daw.) — kazirodchy. [przypis edytorski]

¹⁷⁴*Telefos* (mit. gr.) — król Myzji, sojusznik Achajów podczas wojny trojańskiej, tytułowy bohater zaginionej sztuki Eurypidesa. Rana, którą zadał Telefosowi Achilles w nogę, nigdy się nie goiła, mogło ją uleczyć jedynie to samo ostrze. [przypis edytorski]

do AJSCHYLOSA

Ty Ajschyłu, bez gniewu, owszem z łagodnością
Dowódź, słuchaj dowodów. Wcale nie przystoi,
Aby się wieszczce lżyli jak przekupki z placu;
A ty huczysz natychmiast jak dąb, kiedy płonie!

EURYPIDES

Gotów jestem do boju i gryźć nie przestane,
Gryźć będę, a zechceli¹⁷⁵, niechaj i on gryzie
Dialogi i chóry, i tragiczne żyły,
Na Zeusa: i *Peleusa*, *Eola* i inne
Tragedie moje własne, zwłaszcza też *Telefa!*

DIONIZOS

Cóż więc ty teraz na to? Powiadaj, Ajschyłu!

AJSCHYLOS

Nie chciałem tego sporu tu, w tym miejscu, zwodzić,
Walka bowiem nierówna i broń także.

DIONIZOS

Jak to?

AJSCHYLOS

Moja poezja żyje, nie umarła ze mną,
Jego zmarła z nim razem, więc ma ją pod ręką.
Jednak, skoro tak sądzisz, walkę podjąć trzeba.

DIONIZOS

Niechaj tam który poda kadzidła i ognia.
Niech się pomodłę naprzód, zanim sądzić będę
Ono¹⁷⁶ igrzysko sztuki w sposób najzgodniejszy
Z poezji zasadami.

do CHÓRU

Wy Muzom śpiewajcie!

Przynoszą kadzielnice i ogień. DIONIZOS *kadzi oltarz.*

SCENA XVI

CHÓR

śpiewa

O Muzy, wy dziewięć cór świętych Dyjosa¹⁷⁷,
Spójrzycie na czule, słodkodźwięczne serca
Mężów rymotwórczych, gdy idą do walki
Na zmyślne i kręte wyrazów igraszki!
Da się widzieć nam potęgą ust zdolnych wyśpiewać
Rytmy mocne jako kłody i rytmy jak wióry.
Oto turniej poetyczny przed wami się pocznie!

¹⁷⁵*zechceli* — daw. konstrukcja z partykulą -li; znaczenie: jeśli zechce. [przypis edytorski]

¹⁷⁶*on, onego* (daw.) — ten, tego a. on, jego; tu B. lp r.n. *ono*: to. [przypis edytorski]

¹⁷⁷*Dyjós, Dios* (mit. gr.) — Dzeus, Zeus, najważniejszy z bogów, władca Olimpu, ojciec dziewięciu Muz. [przypis edytorski]

DIONIZOS

do obu wieszczów

I wy się też pomódlcie, nim rymy spuścicie!

AJSCHYLOS

modli się i prószy kadzidłem na ogień

Demetro, coś mi serce wykarmiła pieśnią,
Zwól¹⁷⁸, niech stanę się godnym twych świętych tajemnic!

DIONIZOS

do EURYPIDESA

I ty przyrzuc kadzidła!

EURYPIDES

odwraca się wzgardliwie od ołtarza

Obejdzie się, nie chcę;
Inni bogowie moi, do których się modłę.

DIONIZOS

Jacyś prywatni, nowi, dopiero spod stempli?

EURYPIDES

Tak jest.

DIONIZOS

Przyzywaj tedy swoich nowych bogów!

EURYPIDES

patrząc w niebo

Eterze, mój żywiole, Gębo, Kołowrocie,
Wszzechrozumie¹⁷⁹, wy, Nozdrza Węszące, dozwólcie,
Niech dobrze krytykuję wiersze, które schwyć.

---

¹⁷⁸zwolić (daw.) — pozwolić. [przypis edytorski]

¹⁷⁹Wszzechrozum — Eurypides, *novi aevi praeco*, herold nowego wieku i pokolenia składa ofiarę Bóstwu swemu, Wszzechrozumowi. Wielka Rewolucja Francuska wali ołtarze dawne a stawia nowe dla nowego bóstwa Rozumu, *la Raison*. [przypis tłumacza]

AGON (TURNIEJ)

CHÓR

I nam także słyszeć zda się,
Jak spór mistrzów się odbędzie,
Jak szykiem uderzą na się¹⁸⁰
Chóry, dialogi w pędzie!
Język bowiem rozjuszony,
U obydwu wola śmiała,
W piersiach serca jako dzwony,
Umysł twardy ni to skała.
Ten koncepty dworne rzuci,
Subtelności swej dowody;
Tamten zaraz go ukróci,
Puści rytmy jako kłody
I rozbije w puch, rozniesie
Zwrotne harce na frazesie!

SCENA XVII

CI SAMI.

DIONIZOS

Teraz macie tu natychmiast deklamować pięknie, dwornie,
Nie powtarzać nic cudzego, nie kryć prawdy, choć pozornie!

EURYPIDES

Jakim jestem ja poetą, to wam powiem na ostatku.
Naprzód tutaj udowodnię, że wróg mój był samochwalcą
I oszustem, bo w teatrze oszukiwał swoich widzów,
Durnych dudków, na Frynicha¹⁸¹ nudnych sztukach utoczonych.
Naprzód tedy dał na scenie jedną postać zasłoniętą;
Achillesa lub Niobę, nieme maski dla tragedii,
Ale twarz im zakrył szczerlnie, więc na scenie nic nie mówią...¹⁸²

DIONIZOS

Tak, na Zeusa, tak zupełnie!

EURYPIDES

Chór zaś dreptał nieustannie,
I piał hymnu cztery sążnie¹⁸³! Tamci za to wciąż milczeli.

DIONIZOS

Ach! Ta cisza uroczysta — ona mnie cieszyła więcej
Niżli modne dziś gadanie!

EURYPIDES

Jesteś głupi, mój mospanie!

¹⁸⁰na się (daw.) — na siebie. [przypis edytorski]

¹⁸¹Frynich, syn Polifradmona — należy do najstarszych tragików. Żył około r. 500. Dramaty jego miały budowę bardzo prostą: używał jednego tylko aktora; akcja ustępuje u niego całkowicie na plan drugi wobec partii chórowych. [przypis tłumacza]

¹⁸²Achillesa lub Niobę (...) na scenie nic nie mówią — w niezachowanych sztukach Ajschylosa: *Okup za Hektora* (znanej też jako *Frygowie*) oraz *Niobe*. [przypis edytorski]

¹⁸³sążeń — daw. jednostka długości, równa szerokości rozpostartych ramion dorosłego mężczyzny, tj. ok. 1,8–2 m. [przypis edytorski]

DIONIZOS

Wiem, mówili mi to nieraz. Cóż więc dalej on nabroił?

EURYPIDES

Sama błaga, a widzowie siedzą cicho w tej nadziei,
Że Niobe choć raz jęknie... i tak dramat grał się dalej.

DIONIZOS

A to łajdak! Toż, jak widzę, pięknie umie mydlić oczy.

do AJSCHYLA, który mruczy

Cóż ty? Jeszcze się tu zżymasz?!

EURYPIDES

Cyt! Chcę dalej krytykować.

Gdy więc takie brednie płodzi, a sztuka już jest w połowie,
Wtedy słów bawolich tuzin w hełmach i buńczukach¹⁸⁴ powie,
Słów okropnych, upiorowych, których słuchacz nie rozumie...

AJSCHYLOS

grozi EURYPIDESOWI

Och, ty, nędzny!!!

DIONIZOS

Milczeć teraz i zębami tu nie zgrzytać!

EURYPIDES

Czyż choć raz rzekł co mądrego? Lecz Skamandry¹⁸⁵ i okopy,
Orłolwice miedziokryte i podobne karkozłomy,
Czego diabeł nie zrozumie!

DIONIZOS

Tak, to prawda; wszak ja kiedyś
Całą noc przemyślałem, co to znaczy ten kurokoń
Białogrzywy? Jakiż to ptak?

AJSCHYLOS

Ależ, głowo do pozłoty,
Wszak tu sztandar na korabiu, malowane godło perskie!

DIONIZOS

Jam zaś myślał¹⁸⁶, że to śliczny Filoksena syn, Eryksys!

EURYPIDES

do AJSCHYLOSA

Mów, co robi twój kurokoń, jakim prawem jest w tragedii?

AJSCHYLOS

A czy pomnisz, boży wrogu, praktyki sam jakieś czynił?

¹⁸⁴*buńczuk* — tu: pęk włosów z ogona końskiego, przyczepiany do szczytu hełmu. [przypis edytorski]

¹⁸⁵*Skamander* (mit. gr.) — rzeka opływająca Troję. [przypis edytorski]

¹⁸⁶*myślał* (daw.) — dziś popr. forma: myślał. [przypis edytorski]

EURYPIDES

O, na Zeusa! Jam nie robił kurokoni, kozłocapów,
Ni potworów, jakie tkają na kobiercach krasnych perskich;
Lecz gdym objął wraz po tobie sztukę mocno napuchniętą,
Rozepchaną twym szalbierstwem i słowami niestrawnymi,
Wziąłem leczyć i odtłuszczać. Zaraz tuszy jej ująłem
Przez drobniutkie dawki piosnek, przez wywody mędrkujące
I środki rozwalniające, jako barszczyk i kleiczek
Z paplaniny, precedzony przez me księgi i papiery¹⁸⁷.
Odżywiałem potem dobrze potrawką z mimicznych pieśni
Na sosie z Kefisofonta¹⁸⁸ i już więcej nie paprałem,
Anim wierszy nie nicował, lecz od razu, prosto z mostu
Pierwszy aktor, co wychodzi, wyłuszcza genezę dramy.

DIONIZOS

Ale twej genealogii on nie tyka, rzecz to śliska...

EURYPIDES

Dalej już od głównej roli jam nikogo nie oszczędzał.
Więc też u mnie mówią wszyscy: mówi pani i niewolnik
Nie mniej jako sam pan domu, mówi dziewczka i babunia...

AJSCHYLOS

Że cię też gdzie nie ubili, żeś te brednie śmiał wprowadzać!

EURYPIDES

Jak to? Za co? Na Apolla! Wszak demokratycznie działałem!

DIONIZOS

Daj no pokój demokracji, dla cię śliska to materia.

EURYPIDES

Tych tam nauczyłem gadać...

AJSCHYLOS

Oj, to prawda! Szkoda tylko,
Że cię na pół nie rozdarli, nim skończyłeś tę naukę!

EURYPIDES

Wskazałem im też formułki, kątomierze od poezji,
Nauczyłem myśleć, śledzić, kręcić, kochać, kokietować,
Intrygować, węszyć, wietrzyć...

AJSCHYLOS

Smutna prawda, *ja* to mówię!

EURYPIDES

Jam wprowadził tu na scenę życie w domu, sprawy nasze,
Te codzienne, drobne, znane. Z tego bierzcie mnie na spytki.

do widzów zwrócony

¹⁸⁷ *me księgi i papiery* — Eurypides posiadał dużą prywatną bibliotekę. [przypis edytorski]

¹⁸⁸ *Kefisofont* — przyjaciel Eurypidesa, podobno nawet współpracownik w pracy pisarskiej. [przypis tłumacza]

To widzowie rozumieją, niech więc moją sztukę sądzą.
Alem nigdy nie junaczył, od rozumum nie odwodził,
Ani ich nie tumańiłem, przedstawiając jakichś Kyknów¹⁸⁹,
Czy Memnonów jutrzenkowych¹⁹⁰, na rumakach w dzwonki strojnych!
Kaźdy pozna moją szkołę, a odróżni jego uczniów:
Formisja i Megajnet, nieboraków, perukarzy,
Wyrwidębów sarkastycznych, pancernych trębaczy błagi.
Z mojej szkoły zaś Kleitofont i syn mody, Teramenes¹⁹¹.

DIONIZOS

Teramenes? Mądra jucha, do wszystkiego, zuch nad zucha.

poważnie

Gdy na druhów gromy biją, on się skurczy, uda niskim,
Inni giną, w pętach gniją, ten wychodzi z grubym zyskiem!

EURYPIDES

Jam rodaków wprawiał głowy
Do myślenia, pogład nowy
W sztuce dając i zasady.
Teraz wszystkie znają wady,
Kaźdy krytykuje, bada;
Nawet domem lepiej włada
I rozrządza niżli pierwej:
„Jak tam?” — krzyczy, pełen werwy,
Jeszcze w progu; „Gdzie to, co to?”
„Któż to porwał?” „Ty niecnoto!”

DIONIZOS

Tak, na bogów, tak w Atenach!
Kaźdy, wpadłszy, jeszcze w sieniach
Niewolników łaje, fuka,
Przewraca, odmyka, szuka:
„Gdzież ten garnek? Któż tu główkę
Śledzia ugryzł? Kto makówkę?
Kto zjadł czosnek, kto sardynkę?
Oho! Już ktoś porwał rynkę?
Znów oliwy skradli trochę!”
Przedtem niby dudki płocze,
Czyste gapie i niedźwiadki
Siedzieli, ot, jak gagatki!

CHÓR

„I ty to widzisz, przesławny Achillu!”
Cóż więc odpowiesz, wieszczu mój, Ajschyłu?
Lecz miarkuj gniew,
By cię nie uniósł za godności szranki!
Prawda, że krew
Burzy się na te oszczercze zachcianki.
Ty zemstę tłum!

¹⁸⁹ *Kyknos* (mit. gr.) — syn Posejdona i Kalyke, król Kolonaj; sprzymierzeniec Trojan podczas wojny trojańskiej, zabity przez Achillesa. [przypis edytorski]

¹⁹⁰ *Memnon* (mit. gr.) — syn bogini Eos (Jutrzenki), król Etiopii; sprzymierzeniec Trojan podczas wojny trojańskiej, zabity przez Achillesa. [przypis edytorski]

¹⁹¹ *Teramenes* — patrz *Wstęp*. Był to arcy mistrz intrygi, który z kaźdego niebezpieczeństwa umiał się wykręcić sianem. [przypis tłumacza]

Powściągaj żagle i trzymaj co siły,
Aż burzy szum
Wyhuczy się i powiew wionie miły!

SCENA XVIII

CI SAMI.

DIONIZOS

Ty z Hellenów pierwszy piałeś niebotycznie pieśń dramatów,
Tyś ozdobił kram tragiczny, więc wal śmiało, do stu katów!

AJSCHYLOS

do DIONIZOSA

Całe zająście jest mi wstrętne, wnętrzości się we mnie burzą,
Że takiemu dziś chłystkowi stawać muszę —

do EURYPIDESA

znaj to dobrze,
Że mi nie zabraknie broni — więc mi zaraz tutaj mów,
Dla jakich powodów trzeba uwielbiać poetę, wieszczą?

EURYPIDES

Dla sztuki i tendencji, by udoskonalić ziomków
Na pożytek miasta-państwa...

AJSCHYLOS

Jeśliś tego nie uczynił,
Lecz przeciwnie, z dzielnych, prawych, wytworzyłeś nikczemników,
Na co wtedy zasłużyłeś?

DIONIZOS

Na śmierć z takim — słyszysz, bratku?

AJSCHYLOS

Zważaj tedy, jakich pierwszej zdałem tobie mężów w spadku;
Czy dorodnych i sążnistych, miłujących obowiązek?
Nie kramarzy, nie trefnisiów, nie łotrzyków, jako teraz,
Lecz zięjących walki żądzą, rozkochanych w kopiach, grotach,
W hełmach buńczukowych, w kordach¹⁹², w siedmiobocznych tarcz¹⁹³ przewadze...

EURYPIDES

Już się wali ta parada! Zasypie mnie przyłbicami...
Niby prawda. Ale jakże, czym żeś ich tak zbohaterzył?

AJSCHYLOS *nie zważa, milczy.*

DIONIZOS

Mów, Ajschyłu, bez urazy, opór, duma — teraz na bok.

AJSCHYLOS

Dałem im wojenny dramat, Aresowy!

¹⁹²*kord* — rodzaj krótkiego miecza bądź ogólnie: broń biała sieczna. [przypis edytorski]

¹⁹³*siedmioboczna tarcza* — tarcza z siedmiu warstw byczej skóry. [przypis edytorski]

DIONIZOS

Jaki dramat?

AJSCHYLOS

Walka Siedmiu przeciw Tebom. Kto w teatrze tę rzecz widział,
Walki żądzą dyszał każdy i na wroga chciał iść w bój!

DIONIZOS

I tu właśnie rzecz chybiłeś, bo Tebanów tam przedstawiasz
Wręcz męźniejszych niżli nasi, za to patrzą ci się baty...

AJSCHYLOS

Wolno było iść w zawody, ale wam rzecz *inna*¹⁹⁴ w głowie...
Potem *Persów* wystawiłem, arcydzieło mojej sztuki,
Czym wzbudziłem w piersiach braci żądzę boju i zwycięstwa...

DIONIZOS

Radowałem się, gdym słyszał, że król Dariusz zdechł nareszcie,
Ale twój Chór, ręce splótłszy, ot tak, ryczał: „Biada, biada!”

AJSCHYLOS

Więc tak mają działać wieszczce. Uważ bowiem: od początku
Prawdziwi poeci byli źródłem dobra dla ludzkości.
Orfeusz¹⁹⁵ święte związki stworzył i zakazał ofiar z ludzi;
Księgę leków i uroków dał Musajos¹⁹⁶, a Hesjodos¹⁹⁷
Gospodarki pieśnią uczył, kiedy orać, kiedy zbierać;
Z czegoż boski Homer słynie? Czyż nie z tego, że opiewał
Szyki zbrojne, męstwa czyny i oręża jak zażywać?

DIONIZOS

Nie potrafił jednak durnia Pantaklesa nic nauczyć,
Kiedys bowiem na procesji przypiął na tył hełm przyłbicą.

AJSCHYLOS

Iluz innych za to dzielnych? Ot, nasz Lamach bohaterki!
I ja, idąc w ślad Homerów, przedstawiałem bohaterów:
Lwa Patrokla i lwa Teukra¹⁹⁸, by dźwignąć rodaków serca,
By silili im dorównać, gdy posłyszają hasła surmy.
Lecz, na Zeusa, jam nie tworzył nigdy ścierek, jak Stenobia
Albo Fedra¹⁹⁹. Jam nie wpuszczał romansowych bab na scenę!

EURYPIDES

Tak, przebog! Afrodyta czi od ciebie nie doznała!

¹⁹⁴wam rzecz *inna w głowie* — poezja Eurypidesa. [przypis tłumacza]

¹⁹⁵Orfeusz (mit. gr.) — niezrównany tracki śpiewak i poeta, swoim śpiewem uspokajał dzikie bestie i poruszał nawet rzeczy nieożywione; w starożytności różne poematy rozpowszechniano jako rzekomo jego dzieła. [przypis edytorski]

¹⁹⁶Musajos (mit. gr.) — legendarny mędrzec, kapłan i śpiewak, uważany za inicjatora poezji kapłańskiej w Atyce; z jego imieniem wiązano różne teksty mistyczne i wyrocznie. [przypis edytorski]

¹⁹⁷Hesjodos, dziś zwykle: *Hezjod* (VIII–VII p.n.e.) — epik grecki porównywany z Homerem, autor m.in. dydaktycznego poematu o rolnictwie pt. *Prace i dni*. [przypis edytorski]

¹⁹⁸Teukros (mit. gr.) — syn Telamona, doskonały łucznik, w wojnie trojańskiej walczący po stronie Achajów; jeden z bohaterów *Iliady* Homera. [przypis edytorski]

¹⁹⁹Stenobia (*Stenoboją*), Fedra (mit. gr.) — Stenoboją, żona władcy Tyrynusu, zakochana w Bellerofoncie, gdy spotkała się z jego strony z odmową, z zemsty oskarżyła go przed mężem o próbę gwałtu. Podobnie postąpiła Fedra, żona Tezeusza, wobec swego pasierba Hippolita. Obie były bohaterkami sztuk Eurypidesa. [przypis edytorski]

AJSCHYLOS

Mniejsza o nią — lecz przez ciebie i twych gachów grubo czczona,
To cię nawet kosztowało!

DIONIZOS

Tak, to prawda, coś tam było.
Wiarołomstwo, które wielbił, na nim w końcu się skrupiło!²⁰⁰

EURYPIDES

Cóż Stenobie moje mogą szkodzić państwu, mój olbrzymie?

AJSCHYLOS

Co? Tyś sprawcą, że uczciwe i uczciwych mężów żony,
Zhańbione przez twych gładyszów²⁰¹, trucizną ratują sławę!

EURYPIDES

Przecież nie ja wymyśliłem mit o Fedrze: zło istniało.

AJSCHYLOS

Tak, istniało. Lecz poeta winien zło omijać, kryć,
A nie szerzyć i zachwalać! Szkolarz uczy pacholeta,
Lecz mistrzem dorosłych ludzi jest poeta — więc my musim
Głosić zawsze ideały!

Nauczyciel, Poeta, Sztuka

EURYPIDES

Takie twoje ideały,
Że im prawisz o Parnasach, o innych niebotycznościach,
Zamiast mówić raz po ludzku...?

AJSCHYLOS

Ależ, czarcie, to konieczność
Wielkie myśli i zamiary wyrażać wielkimi słowy.
Z drugiej strony wszak półbogi winni mówić stylem wzniosłym,
Strój ich nawet okazałszy niż codzienna szata nasza.
Jam to wszystko zaprowadził, a tyś zepsuł!

EURYPIDES

Jak to? Zepsuł?!

AJSCHYLOS

Tyś moczary w łachy ubrał, by wzbudzali większą litość
W sercach widzów na teatrze...

EURYPIDES

Czyż i przez to zawiniłem?

AJSCHYLOS

Tak jest. Żaden bogacz nie chce bojowych korabi sprawić,
Lecz w łachmany ustrojony piszcz, biadka, że jest dziadem!

²⁰⁰ *Wiarołomstwo, które wielbił, na nim w końcu się skrupiło!* — Kefisofont, przyjaciel Eurypidesa, który miał współpracować przy tworzeniu dramatów jego, rozszerzył to współpracownictwo i na żonę mistrza. To wyszło na jaw i dlatego to podobno Eurypides porzucił Ateny i wyjechał do Macedonii. [przypis tłumacza]

²⁰¹ *gładysz* (daw.) — piękniś; piękny młodzieniec. [przypis edytorski]

DIONIZOS

Gdy w ten sposób władzę ołga, patrz, gdzie idzie: do handelku!

AJSCHYLOS

Tyć wychuchał paplaninę i krzykliwe oratorstwo,
Tyś wypełnił zapaśnictwo i młodzieńcy mają teraz
Nikłe zady, ale za to paplą, bają bez ustanku.
Tyś zbuntował pomorzanów! Za mych czasów ci wioślarze
Nie umieli nic, jak tylko żreć i ryczeć w takt do wioseł...

DIONIZOS

No — i pierdnąć prosto w gębę najbliższego podwioślarza,
Osikać współnika miski, a na łądzie troszkę kraść!

AJSCHYLOS

Iluz to łotrostw on jest powodem!
Wszak on zapuścił rajfurów jad,
Świątynie splamił Augi porodem²⁰²,
On, kazirodnej miłości swat!
Jego damy rezonują,
„Być czy nie być”²⁰³ deklamują.
A w mieście na tle tych bredni
Powstał hufiec niepośledni
Literackiej gryzpiórków hołoty:
Darmozjadów i krzykaczy,
Małpikrółów i gardłaczy,
Co uwodzą na bezdroża lud złoty.
Lecz nie umie nikt z pochodnią
Biec do mety w zawody,
Gimnastyka dziś zbrodnią!
Dawno wyszła już z mody!

DIONIZOS

Tak, na Zeusa! Jam od śmiechu
Mało nie pękł, kiedy podczas
Panateńskich świąt patrzyłem,
Jak z pochodnią jakiś grubas,
Tłuścioch blady, biegł zgarbiony:
Sapał, dyszał, cuda jawił;
Ale wraz pozostał w tyle!
A w keramskiej bramie stali
Chłopcy stamtąd: nuże walić
W brzuch tłuściocha, w łydki, w bary!
Dłoń po dłoni w zad trzaskała.
On zaś drzysnął²⁰⁴ raz i drugi,
Smolak zgasił, rznął o ziemię
I umykał, aż dudniło!

CHÓR

śpiew, strofa (1099–1108)

²⁰²Świątynie splamił Augi porodem — w jednej z tragedii Eurypidesa tytułowa bohaterka, kapłanka Auge, urodziła syna Telefosa w świątyni Ateny. [przypis edytorski]

²⁰³Być czy nie być — Szekspira *Hamlet*, monolog. [przypis tłumacza]

²⁰⁴drzysnąć a. drzystać (daw., gw.) — mieć rozwolnienie, wypróżnić się rzadko. [przypis edytorski]

Wielka sprawa, spór zacięty, wojna sroga tu się toczy,
Rozejm teraz niemożliwy.
Jeden bowiem prze gwałtownie,
Drugi umie się zawrócić i atak paruje cięto.
Ale trzeba zmienić oręż!
Jednym walka trwa za długo, inne przecież są przyrzady
By ocenić wartość sztuki.
Więc gdy macie spór wieść dalej,
Walczcie, mówcie, pytajcie się ze sztuk starych albo nowych!
Ale macie ryzykować dowcip gładki i sens zdrowy!
A jakkolwiek boicie się, że słuchacze niedouki
Nie poznają się na razie
Na foremnych słów zastawie.
Pomimo to nie zwlekajcie! Tak bardzo źle bowiem nie jest...
Wszak to wszystko kute wygi;
Głowy dobre, każdy teraz księgi czyta i w tej chwili
Słuchać będą całą duszą
Te natury arcyprzednie.
Więc bez trwogi mówcie, wierząc, że widzowie nie są durnie!

SCENA XIX

CI SAMI.

EURYPIDES

Więc do prologów jego naprzód ja się wezmę
I krytykować będę pierwszą część tragedii
Tę „mistrza nad mistrze”, który wręcz niejasno
Wypowiada ośnowę głównego działania.

DIONIZOS

Któż też chcesz badać dzieło?

EURYPIDES

Wszystkie prawie mógłbym,
Lecz najpierw niech wygłosi prolog z *Oresteji*.

DIONIZOS

Każdy ma milczeć teraz! Ty mów, Ajschylosie!

AJSCHYLOS

dekluamuje prolog z trylogii „Oresteja”, II część „Choefory” („Ofiarnice”):
„Dozorco duchów z ojca świętej woli,
Hermesie, błagam, bądź mi zbawcą, druhem.
W kraj mój przybywam, a wracam z niedoli...”

EURYPIDES *przerywa gestem.*

DIONIZOS

Tu chyba nic nie ganisz?

EURYPIDES

Tuzin błędów znajdę!

DIONIZOS

Ależ tu, razem wzięwszy, tylko trzy są wiersze...

EURYPIDES

W każdym zaś byków znajdę więcej niż dwadzieścia.

AJSCHYLOS

Widzisz, jak ty łiesz czelnie²⁰⁵!

EURYPIDES

Gadaj zdrów, nie szkodzi!

DIONIZOS

Ajschyłu! Nakazuję milczeć teraz, albo...

Do tych trzech wierszy swoich dołożysz coś grubo!

AJSCHYLOS

Mam wobec niego milczeć?

DIONIZOS

Tak — i mnie masz słuchać.

EURYPIDES

Od razu palnął bąka arcyzabawnego.

AJSCHYLOS

Jak to, gdzież ty błąd widzisz?

EURYPIDES

Mów zatem na nowo!

AJSCHYLOS

„Dozorco duchów z ojca świętej woli,
Hermesie, błagam”...

EURYPIDES

przerywa

Wszak to Orestes mówi, stojąc na mogile
Zmarłego ojca swego?

AJSCHYLOS

Tak jest, jako mówisz.

EURYPIDES

Więc gdy mu ojciec zginął z rąk zradzieckiej żony,
Podstępnie zamordowan, jakże mógł on wzywać
Hermesa, dusz dozorcę, więc dozorcę ojca,
Który tak dozorował, że aż go zabito?

AJSCHYLOS

Ależ ty nie rozumiesz: chodzi o Hermesa,
Przewodnika umarłych, stróża grobów, mogił,
Co ma powinność zmarłych pilnować od ojca!

---

²⁰⁵ *czelnie* (daw.) — beczelnie, zuchwale. [przypis edytorski]

DIONIZOS

Jak? Pilnować od ojca? To Zeus jest złodziejem,
Co groby łupi, kradnie?

AJSCHYLOS

To ruszył konceptem:
Dionizos, bóg wina, ma dowcip wodnisty.

DIONIZOS

Wygłoś teraz wiersz drugi. Ty — czyhaj na błędy!

AJSCHYLOS

„Hermesie, błagam, bądź mi zbawcą, druhem.
W kraj mój przychodzę, a wracam z niedoli...”

EURYPIDES

Mistrz Ajschylos dwa razy powiedział to samo.

DIONIZOS

Jak, dwa razy?

EURYPIDES

Uważaj, ja to udowodnię:
„W kraj — powiada — przychodzę i wracam z niedoli”;
„Przychodzę” zaś to samo, co „wracam” oznacza.

DIONIZOS

Na Zeusa, to tak, jakby kto rzekł do kumotra:
„Pożycz, proszę, beczułki, lub wolisz baryłki!”

AJSCHYLOS

do DIONIZOSA

Ależ, papło nieznośny, to nie jest to samo.
I owszem — doborowe są tutaj wyrazy.

DIONIZOS

Więc jak? Wytłumacz jaśniej, nie rozumiem jeszcze!

AJSCHYLOS

Przychodzić wolno temu, który ma ojczyznę.
Przybywa, kto z niej wyszedł bez przymusu, wolny;
Lecz wygnaniec przybywa i wraca z niedoli.

DIONIZOS

Na Apollona, prawda! Cóż Eurypidesie?

EURYPIDES

Nie uznaję, że Orest powrócił z wygnania,
Wszak potajemnie przybył, nie ufając władcom.

DIONIZOS

Na Hermesa, to prawda, choć jej nie rozumiem.

EURYPIDES
Mów dalej!

AJSCHYLOS *milczy, rozgniewany.*

DIONIZOS
Deklamujże, a żwawo, Ajschylu,
Rznij do końca! Ty zważaj i wyłapuj błędy!

AJSCHYLOS
„I z tej mogiły zwiastuję ci, ojcze,
Że słucham, słyszę”...

EURYPIDES
Znów masło maślane,
„Słucham, słyszę” — to samo dwa razy; to jasne.

DIONIZOS
do EURYPIDESA
Do nieboszczyków mówi, ty zakuta pało,
A do nich i trzy razy powiedzieć — to mało!

AJSCHYLOS
do EURYPIDESA
Lecz jakież tve prologi?

EURYPIDES
Doskonałe, słuchaj!
A jeżeli dwa razy to samo powtórzę
Lub wynajdziesz gdzie łatę, napluj mi do oczu!

DIONIZOS
Nuże, wygłaszaj swoje, mnie słuchać wypada,
Czy wyrazy użyte w prologach są trafne.

EURYPIDES
wygłasza prolog z „Antygony”
„Był naprzód Edyp człowiekiem szczęśliwym”...

AJSCHYLOS
przerywa
Falsz, na Zeusa, przenigdy! To nieszczęśnik z rodu,
Bo zanim na świat przyszedł, Apollon wywróżył,
Że ojca zamorduje; nędzarz od kolebki!
Więc mógł być Edyp „naprzód człowiekiem szczęśliwym”?

EURYPIDES
Później najnieszczęśliwszym stał się był dopiero.

AJSCHYLOS
Nie, przez Zeusa, on być nim przenigdy nie przestał!
Bo skoro się narodził, choć to sroga zima,
Wynieśli go na pustyni w starym jakimś trzopie²⁰⁶,

²⁰⁶ *trzop* (gw.) — stary garnek gliniany; skorupa. [przypis edytorski]

By się nie stał, wyrósłszy, rodzica mordercą.
Z opuchłymi nogami, znajdę, Polib chował.
Pfuj! Stare babsko pojął, choć sam junak młody,
I to swą rodną macierz. Na domiar wszystkiego
Oczy sobie wylupił!

DIONIZOS

do widzów

To do szczęścia tego
Brakuje, by wojował pod Erasynidem²⁰⁷!

EURYPIDES

Koszalki, a ja przecież pięknie piszę prolog!

AJSCHYLOS

A ja, przebóg, nie będę pastwił się nad każdym
Słowem twoim z osobna, lecz z pomocą bogów
Zniszczę twoje prologi marnym słoikiem jednym!

EURYPIDES

Czym? Słoikiem? No proszę!

AJSCHYLOS

I to jednym tylko!
Piszesz bowiem z manierą, że da się przyczepić
Do twoich wierszy wszystko, wszelaka ozdóbka,
Szminka, słojek z pachnidłem, jak to udowodnię.

EURYPIDES

Zobaczmy.

AJSCHYLOS

Ujrzymy.

DIONIZOS

Więc mów, Eurypidzie!

EURYPIDES

deklamuje prolog z „Archelaosa”

„Wieść gminna niesie, że Ajgipt na łodzi
Wraz z pięćdziesięcią synami do Argos
Przybywszy”...

AJSCHYLOS

kończy za niego

Zgubił słojek z pachnidłami.

DIONIZOS

zaciekawiony i ucieszony

Jakiż to był ten słojek, czy nie płakał za nim?

---

²⁰⁷ *Erasynides* — nieszczęsny, choć zwycięski admirał spod Arginuz: pierwszy został oskarżony i pierwszy z owych dziesięciu wodzów dał gardło za urojone winy (patrz *Wstęp*). [przypis tłumacza]

do EURYPIDESA

Wygłaszaj inny prolog, będziemy słuchali.

EURYPIDES

z „Hipsipili”

„Bacchus, pręt dzierząc święty, w jagniąt runie,
Z Parnasu schodził przy pochodni lunie,
Płając”...

AJSCHYLOS

kończy za niego

Zgubił słoje z pachnidłami.

DIONIZOS

Biada nam! Już raz drugi spadł nam słoje na łeb!

EURYPIDES

Mniejsza o to, nie szkodzi. Do tego prologu
Nie potrafi przyczepić swojego słoika.

Prolog ze „Sthenoboi”

„Nikt nie był nigdy we wszystkim szczęśliwy:
Urodzon w szczęściu, żywot frasobliwy
Prowadząc”...

AJSCHYLOS

Zgubił słoje z pachnidłami.

DIONIZOS

Eurypidesie!

EURYPIDES

Czegoż?

DIONIZOS

Wiesz, co myślę: ustąp!

Bo ten flakon z perfumem woń roznosi przykrą.

EURYPIDES

Na Demetrę, nie szkodzi, ja kpię sobie z niego.

DIONIZOS

Mów zatem coś innego, lecz chroń się słoika!

EURYPIDES

deklamuje początek z tragedii „Fryksos”

„Syn Agenora, Kadmus, gród sydoński
Żegnając”...

AJSCHYLOS

Zgubił słoje z pachnidłami.

DIONIZOS

Szalona głowo, odkup ten nieszczęsny słojek,
Bo ci zdruzgoce wszystkie prologi do szczętu!

EURYPIDES

Co? Kupować? Od niego?

DIONIZOS

Tak radzę, posłuchaj!

EURYPIDES

Jeszcze nie. Mam ci hurmę prologów w zapasie,
Do których nie potrafi przylepić słoika.

*Początek „Ifigenii w Taurydzie”
„Pelops do Pizy szybkimi klaczami
Zdążając”...*

AJSCHYLOS

Zgubił słojek z pachnidłami.

DIONIZOS

do EURYPIDESA

A co, widzisz? Przylepił jak raz swój słojeczek.

do AJSCHYLOSA

Lecz ty, poczciwa duszo, sprzedaj mu go zaraz,
Przecie dostaniesz nowy za grosz i piękniejszy!

EURYPIDES

Na Dyjosa, nie jeszcze — mam prologów legion!
„Ojnej raz”...

AJSCHYLOS

Zgubił słojek z pachnidłami.

EURYPIDES

z pasją

Dajże mi wypowiedzieć naprzód cały dwuwiersz!

*Z dramatu „Ojneus”, nie sam początek, dalsza część
„Ojnej raz piękne zebrał z pól pokosy,
I na ołtarzu tych pierwocin kłosy
Składając”...*

AJSCHYLOS

Zgubił słojek z pachnidłami.

DIONIZOS

Jak to, podczas ofiary? Pewnie mu ktoś ukradł!

EURYPIDES

Daj pokój, mój ty złoty, niech teraz spróbuje:

Z „Melanippy”
„Zeus, jak to mówią podania prawdziwe”...

DIONIZOS

przerywa

Przepadliśmy z kretesem, znów przylepi słojek.
Do tych twoich prologów przylepił się słojek,
Jak jęczmień do powieki. Dajmy temu pokój,
A do chórów się zabierz teraz z bogów wołą!

EURYPIDES

Na pewno ci wykażę, jakim jest partaczem
W chórach; jak wszystko robi na jedno kopyto.

CHÓR

Co to będzie, co to będzie?
Mam obawę tę na względzie,
Czy w krytycznym swym zapędzie
Znajdzie wadę w mistrza chórach,
Najpiękniejszych pieśni tworach!
Po dziś niezrównanych wzorach!

SCENA XX

CI SAMI.

EURYPIDES

z ironią

Tak... chóry przecudowne, zaraz się pokaże.
Wszystkie chóry mu naraz wyrznę... do jednego!

DIONIZOS

Ja zaś będę rachował ściśle na kamyczkach.

Słyszał grę na flecie solo.

EURYPIDES

parodiuje śpiew z „Mirmidonów” Ajschylosa
„Ftyjocki Achillesie tam rzeź mężów, bitwa!
Grzmot boju słyszysz, więc na pomoc bieź!
Prajczce nasz, Hermesie, czci lud cię znad jezior —
Grzmot boju słyszysz, więc na pomoc bieź!”

DIONIZOS

odkłada dwa kamyki

Ajschyłu, już dwa grzmoty!

EURYPIDES

z „Ifigenii”

„Synu Atreusa dawny, mocarzu, odpowiedz!”
Grzmot boju słyszysz, więc na pomoc bieź!

DIONIZOS

trzeci kamyk

To trzeci grzmot, Ajschyłu!

EURYPIDES

„Ifigenia w Taurydzie”
„Ukorzcie się — kapłanki Artemidy kroczą!”
Grzmot boju słyszysz, więc na pomoc bieź!

z „Agamemnona”
„Mogę głosić od króla wróżbę dobrą z drogi”.
Grzmot boju słyszysz, więc na pomoc bieź!

DIONIZOS

odkłada kilka kamyków naraz
Królu Zeusie! Toż chmura grzmotów spada na nas.
Okropność! Ja bym chętnie poszedł do łazienek,
Bo od tych grzmotów srodze spęczniały mi jądra!

EURYPIDES

Zaczekaj, a usłyszysz inny rodzaj pieśni,
Utworzonych do śpiewu i do gry na cytrze!

DIONIZOS

Więc zaczynaj, a nie grzmoc już tym swoim grzmotem!

EURYPIDES

śpiew z „Agamemnona” Ajschylosa
„Jako Achajscy dwu tronów mocarze,
Wiodąc Hellady młodź...

muzykę naśladuje ustami i rękoma
Flatto-dratto, flatto-dratt!
Sfinkse²⁰⁸, złowrogą sukę, wysyłają,
Co daje straszny los...
Flatto-dratto, flatto dratt!
Dzidą i mieczem potrząsa wichrowy,
Zemstą dyszący ptak(?)...
Flatto-dratto...
Lotne samice nadstawiają się mu
Z szumem ogromnych piór...
Flatto-dratto...Flatto-dratto...
Obok Ajasa wbity miecz...

Flatto-dratto...”

DIONIZOS

ostro do AJSCHYLOSA
Cóż to za „flatto-dratto”, może flaki, dratwy,
Koncept z przedmieścia wzięty, gdzieś od powroźników?

AJSCHYLOS

Lecz ja z pięknych — piękniejsze wytworzyłem chóry;
I nie widziano, abym na lewadzie²⁰⁹ Muzom
Poświęconej te same co Frynich rwał kwiaty.
Wżdy on niby kurwiątko wszystko kradzie: pieśni

²⁰⁸*Sfinks* (mit. gr.) — skrzydlaty potwór o głowie kobiety i tułowiu lwa, zadający zagadki i pożerający tych, co nie umieli na nie odpowiedzieć; tu w r.ż.: *Sfinksa*, gdyż był to potwór żeński. [przypis edytorski]

²⁰⁹*lewada* (daw., reg.) — polana, łąka okolona drzewami, ogród. [przypis edytorski]

I toasty Meleta²¹⁰, karskie²¹¹ jeremiady²¹²,
Treny, śpiewki taneczne; udowodnię zaraz.
Niech kto lirę przyniesie! Ale zresztą po co
Nam liry? Gdzie ta panna, co gra na skorupach?

do owej

No, sam tu ku nam, jejmość Muzo Eurypida —
Do jego pieśni takiej trzeba muzykantki!

DIONIZOS

Arcyskromna ta Muza i nie półdziewica!

Wychodzi stara wiedźma, mając w ręku skorupy.

AJSCHYLOS

parodiując Eurypidesa, śpiewa

„Zimorodki, piejące na burzliwej fali!²¹³
Wam skrzydełek piórka lotne
Zwilżają kropie wilgotne.
I wy, co gdzieś pod strychem po kątach siedzicie,
Wij-wij-wij-wij-wij-wijając nic pająki:
Niby przędzę cienkosnutą
Przez to czółenko z dźwięczną nutą,
Gdzie delfin muzyczny płąsa poprzód²¹⁴ sztaby²¹⁵
Czarnodzióbnych łodzi, wróżąc dobrą sławę.
Blask pączka winogrodu,
Siły krzepiącego grona,
Dziecię, zarzuć ramiona!”

do DIONIZOSA

A miarkujesz tę stopę²¹⁶?

DIONIZOS

Hm!

AJSCHYLOS

A tamtę?

DIONIZOS

Widzę...

AJSCHYLOS

Taką rytmów siekanekę stworzyłeś i ty śmiesz
Przyganiać moim chórom, ty, coś chór obracał

²¹⁰*Meletos* — ten sam Meletos, który w kilka lat później oskarża Sokratesa, był lirykiem od siedmiu boleści. [przypis tłumacza]

²¹¹*karski* — dziś popr.: *karyjski*, odnoszący się do Karyjczyków, ludu mieszkającego w Karii, pld.-zach. części Azji Mniejszej; tu użyte na określenie stylu obcego i w złym guście. [przypis edytorski]

²¹²*jeremiady* — narzekanie, biadanie; nazwa utworzona od imienia biblijnego proroka Jeremiasza, który wygłaszał mowy zawierające skargi na moralny upadek ludu Izraela oraz upomnienia i przewidywania nieszczęść, jakie mogą stąd wyniknąć. [przypis edytorski]

²¹³*Zimorodki, piejące na burzliwej fali!*... — są to autentyczne wiersze Eurypidesa, wybrane przez Ajschylosa jako typy „dekadentyzmu” z całej jego poezji. [przypis tłumacza]

²¹⁴*poprzód* (daw.) — przed. [przypis edytorski]

²¹⁵*sztaba* (daw.) — dziób, przednia część statku. [przypis edytorski]

²¹⁶*stopa* — tu: klasyczna miara wiersza; dalej żart: Dionizos rozumie stopę jako część ciała. [przypis edytorski]

Jak heterkę²¹⁷ Kirenę²¹⁸ na dwanaście figur?!
Więc takie twoje chóry. — Teraz usłyszycie
I poznacie monodię — jego wynalazku!

„O Nocy ponure mroki!
Jakiż miałam sen straszliwy.
Sen to Hadesa wysłannik,
Duszę umarłą mający,
Czarnej nocy syn
Z upiorową głową,
W czarnotrupich szatach,
Z ślepi łyskał krwią
I szponami rwał!
Lecz mi, służebne, światło zapalcie
I wody w dzbanach z rzeki przynieście,
I prędko ją zagotujcie!
Chcę obmyć się z boskiego snu”.

„Och! Duchu mocny, stało się, stało!
Och! Do mnie, słudzy, biegajcie wraz!
Och! I wyrocznia już się spełniła:
Glika ukradła mego kogutka
I z nim uciekła!
O Nimfy, szczytów mieszkanki,
I ty, Maryna, a gońcież ją!
Właśnie tak byłam zajęta nieboga
Moją robotą: na wartkie wrzeczono
Wij-wij-wij-wijąc przędzy cienką nić,
A z nici pasma, aby je o świcie
Na targu w rynku za grosz dobry zbyć.
Wtem sen się uniósł, podleciał w etery
Lekкими skrzydeł odruchy,
A mnie zostawił boleść i żalobę
I ronię, ronię z oczu gorzkie łzy!”

„Lecz kreteńscy rycerze, wy synowie Idy²¹⁹,
Wziąwszy huki, zatoczcie wraz wojenny taniec
I otoczcie jej dom!
Ty prześwieta dziewico, Artemido²²⁰ piękna,
Co powściągasz psów sforę, przybądź mi na pomoc
I otocz dom zewsząd!
I ty, córo Zeusowa,
Hekato, co w obu dłoniach
Dzierżysz pochodnie płomienne,
Poświeć mi do domu Gliki,
A złapię ją na kradzieży
Mego kogutka!”

²¹⁷*hetera* (gr. *ἑταῖρα*: towarzysza) — w staroż. Grecji zawodowa kurtyzana, posiadająca spol. niezależność i wysoką pozycję; heterami były bogate, wykształcone kobiety, związane z ważnymi osobistościami: wodzami, politykami, filozofami; jedną z najbardziej znanych jest towarzysza Peryklesa, Aspazja. [przypis edytorski]

²¹⁸*Kirene* — znana i głośna wtedy hetera, która, jak widzimy, z owych paryskich *quarante manières* umiała dwanaście. Postęp przy nas! [*quarante manières*, fr.: „czterdzieści sposobów”, od tytułu książki *Les quarante manières de foutre* (1790); red. WL]. [przypis tłumacza]

²¹⁹*Ida* — góra na Krecie, gdzie wychowywał się Zeus ukryty przez swoją matkę Reę przed Kronosem, który pożerał swoje dzieci w obawie przed przepowiednią, że jedno z nich pozbawi go władzy. Przed grotą z małym Zeusem kurceci, kapłani Rei, wykonywali taniec, uderzając bronią o tarcze, by zagłuszyć płacz dziecka. [przypis edytorski]

²²⁰*Artemida* (mit. gr.) — dziewicza bogini-luczniczka, opiekunka zwierzyny łownej, bliźniacza siostra Apollina; jej strzałem przypisywano nagłą śmierć kobiet. [przypis edytorski]

DIONIZOS
Pfe! Dajże już pokój chórom!

AJSCHYLOS
Już i ja mam dosyć.
Tylko jeszcze na wagę chciałbym go wpakować,
A to jedno oznaczy wartość naszej sztuki
I wykaże dokładnie treść — wagę wyrazów.

DIONIZOS
Więc dawać tutaj wagę, bo widzę, że trzeba
Sztukę wieszczów tak ważyć, jako owcze sery.

pojedynek, sąd

Służba wnosi ogromną dwuszną wagę; poeci zbliżają się do niej.

CHÓR
Dzielni obaj, obaj zuchy!
Nastąpi zaś nowy sposób:
Niebywały, niewidziany,
Nikt go inny nie wymyśli!
Gdyby mi kto wśród obecnych
Opowiadał, że tak było,
Nie wierzyłbym, leczbym rzekł,
Że po prostu wszystko łże!

SCENA XXI

CI SAMI.

DIONIZOS
Stańcie po obu stronach szal!

Obaj się ustawiają.

EURYPIDES I AJSCHYLOS
Stoimy.

DIONIZOS
Ująwszy je, niech każdy swoje wypowiada
I nie pierwszej puszczajcie, aż wam powiem „kuku”!

EURYPIDES I AJSCHYLOS
Trzymamy.

Każdy chwytą za szalę.

DIONIZOS
Teraz mówcie, ale wprost do wagi!

EURYPIDES
pierwszy wiersz z „Medei”
„Oby łódź Argo nie płynęła nigdy”.

AJSCHYLOS
z „Filokteta”

„Sperchejskie²²¹ wody i łąki bawole”.

DIONIZOS

Kuku! Puszczajcie teraz! Jego szala spadła
Gwałtownie, Eurypidzie!

EURYPIDES

Cóż to za przyczyna?

DIONIZOS

Ha! Poszachrował, widać, jak handlarze wełną:
Zamoczył słowa wodą tak jak oni wełnę.
Ty zaś wsadziłeś wierszyk lekki, użaglony...

AJSCHYLOS

To niech mówi raz drugi i stawia na szalę!

DIONIZOS

Chwytajcie więc raz drugi!

EURYPIDES I AJSCHYLOS

Trzymamy.

DIONIZOS

No — mówcie!

EURYPIDES

z „Antygony”

„Świątynią pierwszą Swady jest duch ludzki”.

AJSCHYLOS

z „Nioby”

„Wśród bóstw — Śmierć jedna nie łąknie kadzidel”.

DIONIZOS

Kuku! Puszczajcie! Znowu jego przeważyło,
Bo śmierć, najcięższe z nieszczęść, na wagę położył!...

EURYPIDES

Przecież ja Swadę dałem, słowo ślicznie brzmiące!

DIONIZOS

Ech! Swada — pusty wyraz i często... bez sensu.
Lecz szukaj co innego, coś bardzo ważnego,
Co ci przechyli szalę: wiersz potężny, wielki.

EURYPIDES

Ba! Gdzież u mnie wiersz taki, gdzie jest?

---

²²¹*Sperchejon* — rzeka w środkowej Grecji, wpada do Zat. Malijskiej kilka km na płn. od Termopil. [przypis edytorski]

DIONIZOS

drwiąco

Wiesz co? Powiedz:

„Zgrał się Achilles, choć grał nieźle w kości²²²”.

Mów to śmiało, bo teraz ostatnia już stawka!

EURYPIDES

z „Meleagra”

„Ujął maczugę ciężką, jak ze stali”...

AJSCHYLOS

z „Glaukosa”

„Rydwan na rydwan, trup na trupa wali”...

DIONIZOS

I znowu zakpił z ciebie!

EURYPIDES

Coś tu niewyraźnie...

DIONIZOS

Gadanie! Dwa rydwany a na to dwa trupy:

Tego by nie udźwignęło stu egipskich chamów!

AJSCHYLOS

Więc mniejsza o wiersz jakiś... Niechaj tu na wagę

Wejdzie on, dzieci jego, żona, Kefisofont,

Niech nawet siedzie razem ze swą biblioteką,

A ja dwa słowa powiem, dwa tylko...

Tu brakuje w tekście kilku wierszy.

Wchodzi PLUTON w orszaku dworzan i piekielnych dygnitarzy, robi się rumor, tok się przerywa, a DIONIZOS zwraca się do PLUTONA.²²³

SCENA XXII

CI SAMI i PLUTON.

DIONIZOS

do PLUTONA i jego orszaku

Przyjaciele kochani, ja ich nie rozsądzę,

Nie chcę też do żadnego objawić niechęci.

Jednego mam za mędrca, drugi mnie zachwyca.

PLUTON

Więc *nie* załatwisz tego, po co się wybrałeś?

DIONIZOS

No, a jeśli rozsądzę?

²²²*Achilles (...) grał nieźle w kości* — popularnym motywem na wazach greckich było przedstawienie Achillesa grającego w kości z Ajaksem. [przypis edytorski]

²²³*Wchodzi Pluton (...) robi się rumor...* — w ten sposób grać należy, aby wejście Plutona i jego wspaniałego orszaku królewskiego narobiło rumoru i od razu przerwało dysputę. Tak będzie się zdawało, że przerwa jest naturalna. [przypis tłumacza]

PLUTON

Weźmiesz na świat tego,
Kogo wolisz, byś darmo nie trudił się do nas.

DIONIZOS

Serdecznie ci dziękuję. — Wy obaj słuchajcie:
Jam do podziemia wstąpił po wieszczą.

EURYPIDES

W zamiarze?

DIONIZOS

By miasto ocalone zaprzęgnął do chórów.
Który z was chce ojczyźnie służyć dobrą służbą,
Tego zabiorę z sobą na świat między żywe.
Przede wszystkim wyjawcie o Alkibiadesie
Wasze zdanie sumiennie, boć ojczyzna cierpi
A tęskni doń, przeklina, nienawidzi, pragnie!

EURYPIDES

„Obywatelem gardzę, co leniwą
Niósł pomoc miastu, a szkodził zbyt żywo,
Zyski brał dla się, miastu dawał szkodę!”

DIONIZOS

Dobrze, na Posejdona. A ty, co nam powiesz?

AJSCHYLOS

„Nie trzeba było lwiatka w mieście żywić:
Gdy na lwa wzrosło, nie lza²²⁴ się przeciwić!”

DIONIZOS

Na Zeusa zbawiciela! Nie wydam ja sądu!
Ten ci wyrzekł przebiegle, a tamten przemyślnie.
Lecz jeszcze jedno tylko wyjawcie mi zdanie:
Jak się zapatrujecie na miasta ratunek?

EURYPIDES

Wiem wszystko! Zaraz mówię!²²⁵

DIONIZOS

Mów tedy, słuchamy.

EURYPIDES

Kiedy właśnie niewiarę zamienimy w wiarę,
A wiarę na niewiarę...

DIONIZOS

Zgoła nie rozumiem.
Powiedz to w mniej uczony a jaśniejszy sposób!

²²⁴nie lza (daw.) — nie należy. [przypis edytorski]

²²⁵Wiem wszystko! Zaraz mówię! — tu opuściłem 5 wierszy nieautentycznych. [przypis tłumacza]

EURYPIDES

Jeśli obywatelom, którym dziś wierzymy,
Przestaniemy wręcz wierzyć, a tych wybierzemy,
Których nie wybieramy — ocalim ojczyznę.
Jeśliśmy teraz w biedzie wśród danych warunków,
Zmieńmy je na przeciwne, musim się ocalić²²⁶.

DIONIZOS

Ślicznie! O mądra głowo! Palamedzie²²⁷ drugi!

do AJSCHYLOSA

A ty zaś²²⁸ co powiesz?

AJSCHYLOS

Rzeknij ty mnie pierwszej,
Jakich miasto wybiera do rządu, czy prawych?

DIONIZOS

Gdzież tam! Tych nienawidzą.

AJSCHYLOS

A kochają lotrów?

DIONIZOS

Kochają? Nie, lecz biorą do służby z przymusu.

AJSCHYLOS

Jak więc można ocalić państwo, które nie chce
Iść ni w prawo, ni w lewo, ni w tył, ani naprzód?

PLUTON

Racz teraz wydać wyrok!²²⁹

DIONIZOS

Sąd mój będzie taki:

Wybiorę tego, kogo serce me uwielbia.

EURYPIDES

Więc pamiętaj na bogi, na które przysiągłeś,
Że mnie zabierzesz na świat. Wybaw przyjaciela!

DIONIZOS

„Język tylko przysięgał”²³⁰ — ja biorę Ajschyła!

EURYPIDES

Cóżeś zrobił, ty błaznie, ty idioto!

²²⁶Zmieńmy je na przeciwne, musim się ocalić — Nietzsche: *Umwertung aller Werte* [*Przewartościowanie wszystkich wartości*]. [przypis tłumacza]

²²⁷Palamedes (mit. gr.) — syn Naupliosa i Klimeny, znany z przenikliwości: zdemaskował podstęp Odyseusza, udającego obłąkanie, by nie wyruszyć na wyprawę trojańską. [przypis edytorski]

²²⁸zaś (daw.) — zaś, natomiast. [przypis edytorski]

²²⁹Racz teraz wydać wyrok! — sześć wierszy nieautentycznych opuściłem. [przypis tłumacza]

²³⁰Język tylko przysięgał — Eurypides, *Hippolytos uwięziony*, w. 612. [przypis edytorski]

DIONIZOS

Kto? Ja?!
Sąd wydałem, że wygrał Ajschylos, czy nie tak?

EURYPIDES

Postąpiwszy tak podle, śmiesz mi patrzeć w oczy?

DIONIZOS

Podle jest, co widzowie za podle uznają.

EURYPIDES

Nędzniku, więc dozwolisz, bym naprawdę umarł?

DIONIZOS

Któż wie, czy nie to samo u cię „żyć” i „umrzeć”
Czy bić a pić nie jedno, spać a być podściółką??

PLUTON

do DIONIZOSA

Pozwólcie Waszmość do mnie, proszę w dom...

DIONIZOS

Dziękuję...

PLUTON

Chcę Waszmościów ugościć, nim stąd odpłyniecie.

DIONIZOS

Doskonale. Ba, o to nigdy się nie gniewam.

Wszyscy oprócz CHÓRU wchodzą do pałacu Plutona.

CHÓR

(1482–1499)

antystrofa I

Szczesny mąż on, co posiada
Umysł bystry jasnowida:
Krociom duch się jego przyda.
Ten wykazał um²³¹ nie lada,
Więc odejdzie stąd na światy
Gwoli szczęścia swej ojczyźnie
Między rodne swoje braty,
Między druhy, między bliźnie.

Jakże pięknie, że młodziki,
Wyrwawszy się raz z pazurów,
Sokratesa nie obsiedą,
Żeby paplać, a muzyki
Lub tragicznych niechać chórów!
Wždy, kto harde słowa miota,

---

²³¹um (daw.) — rozum. [przypis edytorski]

O włos kozi — durno-ścisły
Spór wywodząc, bając wszędzie:
Próżnująca to robota
Męża, co postradał zmysły!

EXODOS. WYJŚCIE CHÓRU

Wychodzą z pałacu PLUTON, AJSCHYLOS, DIONIZOS.

SCENA XXIII

PLUTON, AJSCHYLOS, DIONIZOS, CHÓR.

PLUTON

Idź więc, Ajschyłu, w szczęściu, weselu
I miasto wasze radą uczciwą
Ratuj, pouczaj i dźwigaj żywo
Tych nierozsądnych, a jest ich wielu!
Kleofontowi zanieś ten sztylet,
Te stryczki tutaj daj podskarbnikom,
Nikomachowi i Myrmekowi,
A tę truciznę Archenomowi²³².
W moim imieniu odkaż²³³ im, aby
Tu przyszli martwi, a nie zwlekali.
Jeśli się dusznie²³⁴ nie stawia, przebóg,
Ja sam na skórze piętno wypalę²³⁵
I każę okuć w kajdanki łotrów
Wraz z Adejmantem, synem Leuklofa²³⁶,
I do podziemia raz dwa przystawię!

AJSCHYLOS

Spełnię nakazy. Ty tron mój zasię
Sofoklesowi oddaj na czasie.
Niechże go dzierży, aż tu przytomnie
Wrócę sam do was: zawsze ja wierę,
Że on w mądrości wtór trzyma po mnie.
Wždy pomnij: wyżeń²³⁷ tego przecherę,
Tego wykpisza, ździercę ołtarzy,
Jeśli na tron mój targnąć się waży,
Nawet niechający!

PLUTON

do CHÓRU

Wy przeto na cześć jego zapalcie
Święte pochodnie, w krąg korowody
Zatoczcie, piejcie w głos jego ody
I hymnem chwalcie!

PLUTON z orszakiem wraca do pałacu. CHÓR zapala pochodnie i przeprowadza śpiewem
DIONIZOSA i AJSCHYLOSA.

CHÓR

Szczęścia na drogę użycie też odchodzącemu poecie,
Zmierzającemu na światło poszczęście, bogowie podziemni,
Miastu zaś dajcie szlachetnych powodzeń szlachetne pomysły!

²³²Archenom — nieznaną osobistość. [przypis tłumacza]

²³³odkażać (daw.) — nakazać, polecić. [przypis edytorski]

²³⁴dusznie (daw.) — koniecznie; szybko. [przypis edytorski]

²³⁵na skórze piętno wypalę — jak piętnowano zbiegłych niewolników. [przypis edytorski]

²³⁶Adejmantos, syn Leuklofa — admirał floty ateńskiej, którą haniebnie zdradzi za kilka miesięcy, wydając ją na łup Spartanom pod Ajgospotamaj, czym zgotuje zgubę Aten. Arystofanesa pocisk był bardzo celny. Poeta znał swoich ludzi. [przypis tłumacza]

²³⁷wyżeń (daw., gw.) — wypędzić, wygnać. [przypis edytorski]

W ogóle z wrogich obieży²³⁸ i wojny nieznośnych pochrzęstów
Obyśmy wyszli nareszcie! Kleofont zaś dalej niech walczy
Oraz podobne przywłoki²³⁹ na swoichże własnych śmietnikach!

---

²³⁸ *obieża* (daw.) — pułapka, matnia (dosł.: sieć myśliwska). [przypis edytorski]

²³⁹ *przywłoka* (pot.) — ktoś, kto się przywłóczył, niemile widziany przybysz. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z *Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur*.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na *Licencji Wolnej Sztuki 1.3*.

Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w *Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur*. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/arystofanes-zaby>

Tekst opracowany na podstawie: Arystofanes, *Żaby*: komedia Arystofanesa, z grec. oryg. przetł. Edmund Cięglewicz, Drukarna "Czasu", Kraków 1906.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>).

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Paulina Choromańska, Wojciech Kotwica.

Publikację wsparli i wsparły: Gabriela Ginsburg, Jolanta Grabowska, Justyna K, Jan Marcinkiewicz, Grzegorz Werpachowski, Dawid.

ISBN 978-83-288-0042-7

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).